

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 33 (13).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Üüriseaduse komisjoni walimine. — 3. Komisjonide täiendawad walimised. — 4. Wäeteenistuse kohustuse määrustiku art. 19. täiendamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 5. 1924 aastal kaitsewäkke wõtmise ja sellest wabastamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 6. Seadus Eesti liitumise kohta üleilmilise postiliidu Madriidis tehtud kokkulepetega ning nende juurde kuuluwate lõpuprotokollidega ja täitmismäärustikkudega posttransfertide, posti abil toimetatawate sissekasseerimiste (postikassangu) ja posti ülekannete talituste üle — redaktsioon. Wastu wõetud. — 7. Wälisministeeriumi koosseisu muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Naroowataguste ja Petserimaa metsamaade seaduseelnõu — päewakorral. — 9. Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 10. Merikoolide-seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 11. Wäljamaalt sissetoodud mängukaartide tollimärkidega warustamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 12. Eesti ja Rootsi wahel sõlmitud kaubalepingu kinnitamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 13. Kolmanda rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genfis wastuwõetud nädalapurkepäewade konwentsiooni kinnitamiseseadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 14. Piiriäär- sisse maarippa ja üle riigipiiri kaupade, toiduainete ja loomade wäljaweo-seaduse muutmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 15. Riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus — I lugemisel. Tagasi lükatud.

II Riigikogu koosolek 30. oktoobril 1923 a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 85 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **L. Raudkepp** ja esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **O. Köster**, pärast abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, teedeminister **K. Ipsberg**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, põllutööm-
nister **A. Kerem**, haridusminister **A. Weid-
erman**, sõjaminister **A. Anderkopp** ja har-
idusministeeriumi kooliosakonna juha-
taja **G. Ollik**.

P ä e w a k o r d :

1. Üüriseaduse komisjoni walimine.
2. Wäeteenistuse kohustuse määrus-
tiku art. 19 täiendamise seadus — redakt-
siooni komisjoni ettepanek.

3. 1924 aastal kaitsewäkke wõtmise ja sellest wabastamise seadus — redakt-
siooni komisjoni ettepanek.

4. Seadus Eesti liitumise kohta üle-
ilmilise postiliidu Madriidis tehtud kokku-
lepetega ning nende juurde kuuluwate
lõpuprotokollidega ja täitmismäärustikku-
degaga posttransfertide, posti abil toimetatawate sissekasseerimiste (postikassangu) ja posti ülekannete talituste üle — redakt-
siooni komisjoni ettepanek.

5. Wälisministeeriumi koosseisu muut-
misseadus — redaktsiooni komisjoni et-
tepanek.

6. Naroowataguste ja Petserimaa met-
samaade seadus — Riigikogu liigete **W. Grigorjewi**, **J. Seljugini** ja **J. Solow-
jewi** ettepanek.

7. Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

8. Merikoolide-seadus — III lugemisel.

9. Wäljamaalt sissetoodud mängukaar-
tide tollimärkidega warustamise seadus —
III lugemisel.

10. Eesti ja Rootsi wahel sõlmitud kaubalepingu kinnitamise seadus — II lu-
gemisel.

11. Kolmanda rahwuswahelise töö-
konwerentsi poolt Genfis wastuwõetud nädalapurkepäewade konwentsiooni kin-
nitamiseseadus — II lugemisel.

12. Piiriäär- sisse maarippa ja üle ri-
igipiiri kaupade, toiduainete ja loomade wäljaweo-seaduse muutmise seadus —
II lugemisel.

13. Riigi sadamatehaste ümbermood-
ustamise seadus — rahaasjanduse kom-
isjoni ettepanek.

Koosolek algab kell 5.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wirma**:
wastuwõtmine. Awan Riigikogu koos-
oleku. Päewakorra
kohta on sõna rkl. Raudkepp'il.

L. Raudkepp (kristl.): Teen ette-
paneku wõtta esimese päewakorra-punkti
all üüriseaduse komisjoni walimise kõr-
wal täiendawad walimised muudesse kom-
isjonidesse.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud täiendada päewakorra esimene punkt komisjonide täiendawate walimistega. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud, sellega on päewakord rkl. Raudkeppi täiendusega wastu wõetud.

2. Üüriseaduse komisjoni walimine.

Palun wastawaid Riigikogu liikmeid ettepanekuid teha kandidaatide kohta. (Juhatusel antakse ära kirjalikud ettepanekud üüriseaduse komisjoni ettepanewate kandidaatide kohta.) Üüriseaduse komisjoni on ette pandud järgmised kandidaadid:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt: J. Keskiül, O. Rütli, J. Temant.

Riigikogu demokraatliku liidu poolt: J. Jaanis, W. Linnamägi.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt A. Jõeäär, K. Wirma.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt: W. Maaker.

Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma poolt: A. Janson.

Asunikkude, riigirentnikkude ja wäikepõllupidajate Riigikogu rühma poolt: A. Porman.

Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma poolt: O. Gustawson.

Kas tehakse ettepanekuid walimise korra kohta. (Wahelhüüe: Korraga.) Ettepanek on tehtud korraga walida. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on kõik ettepanud Riigikogu liikmed üüriseaduse komisjoni walitud.

3. Komisjonide täiendawad walimised.

Riigikogu juhatusel on tulnud kirjalik teadaanne, et rkl. Jaanis kodukorra komisjonist lahkub.

L. Raudkepp (kristl.): Demokraatliku liidu poolt pannakse ette kodukorra komisjoni walida rkl. Jaanis'e asemele rkl. Kornel.

Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud walida kodukorra komisjoni rkl. Kornel. (Hääletatakse.) Näh-

tawa enamusega on rkl. Kornel kodukorra komisjoni walitud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Wäeteenistuse kohustuse määrustiku art. 19. täiendamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette kinnitada „Wäeteenistuse kohustuse määrustiku art. 19. täiendamise seaduse“ lõpulikku teksti järgmise muudatusega:

Märkus 3. — wäeteenistuse läbiminek juures, peab olema — wäeteenistuse kohuse täitmisel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. 1924 aastal kaitsewäkke wõtmise ja sellest wabastamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette kinnitada „1924 aastal kaitsewäkke wõtmise ja sellest wabastamise seaduse“ lõpulikku teksti järgmiste muudatustega: § 1. kolmas rida — mis ajast, peab olema mis ajast, see on — kokku kirjutatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): § 4. teine rida — kaks aastat pole teeninud, peab olema kahte aastat pole teeninud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): § 5. teine rida — sõnade järele „tagawarawäkke ka enne“ juurde lisada: „käesolewas seaduses“.

§ 5 selles seaduses ütleb nimelt: Wabariigi Walitsusel on õigus sõjaministri ettepanekul lasta kaitsewäelasi tagawarawäkke ka enne §§ 3 ja 4 ettenähtud tähtpäewi. Komisjon paneb ette lisada siia juurde sõna „käesolewas seaduses“. muidu ei saa aru, kus seaduses need paragrahwid on.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Seadus Eesti liitumise kohta üleilmilise postiliidu Madriidis tehtud kokkulepetega ning nende juurde kuuluwate lõpu-protokollidega ja täitmismäärustikkudega posttransfertide, posti abil toimetatawate sissekasseriimiste (postikassangu) ja posti ülekannete talituste üle — redaktsioon.

miste (postikassangu) ja posti ülekannete talituste üle“ lõpulikkude teksti ilma muudatusteta.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **L. Raudkepp**.)

K. Wirma (sd.): Kahjuks ei ole redaktsiooni komisjon selle seaduse pikasabalist pealkirja lühemaks teinud ja mina julgen esineda Riigikogule järgmise redaktsioonilise parandusega — wõtta selle seaduse pealkiri järgmiselt: „Üleilmilise postiliidu lepingutega liitumise seadus“. Esimesel lugemisel seletas wäliskomisjoni esimees, et nende seaduste juures ei saa muud moodi, kui peab jääma nende pikasabaliste nimetuste juurde. Kui lugeda seaduse sisu, siis on seal sees kõik ära öeldud, mis seadusega on tahetud kätte saada. Kui wast küsimus niisugune on, et nende üleilmilise postiliidu lepingute asjus wõiks ehk segadus juhtuda, kui pealkirjas ka kõik üksikasjad ei ole ära nimetatud, siis on wõimalus wastata, et seaduse tsiteerimisel wõib tarwitada kuupäewa, millal leping kinnitati, wõib ära tähendada, misuguses „Riigi Teatajas“ ta on välja kuulutatud, see tähendab mis kuupäewal, mis numbri all jne. ja lõpuks wõib postiasutus, kellel nende seadustega eriti tege- mist, neid kas wõi järjekorras nummerdada. Nii pikka, kuuerealist, pealkirja ei wõiks minu arwates mitte tarwitada. Re-

daktsioonilise parandusena panen ette pealkiri wastu wõtta järgmiselt: „Üleilmilise postiliidu lepingutega liitumise seadus“.

Juhataja **L. Raudkepp**: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja **K. Ast**: Kuna käesolewa seaduse pealkiri Riigikogus esimesel lugemisel arutamisel oli aga sellest hoolimata pealkiri niisugusel kujul wastu wõeti, nagu täna redaktsiooni komisjon esitas, siis ei leidnud redaktsiooni komisjon sünda olewat seda pealkirja muutma hakata, arwates, et niisugune radikaalne muutmine ei ole mitte redaktsiooniline muutmine pealkirja suhtes, waid juba sisuline muutmine ja sellepärast arwas redaktsiooni komisjon, et seda teha ei wõi. Komisjoni nimel ei saa mina mitte rkl. Wirma ettepanekuga ühineda. Lõppude lõpuks ei puutu see küsimus redaktsiooni komisjoni, waid wäliskomisjoni, kelle poolt see seaduseelnõu ette on pandud. Kui näituseks wäliskomisjoni esimees leiab wõimalikuks selle ettepanekuga ühineda, siis ei ole ka redaktsiooni komisjon selle wastu.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Komisjoni aruandja seletas, et Riigikogu on selles küsimuses seisukoha wõtnud. Faktiliseks märkuseks pean tähendama, et seda küsimust sai puudutatud ainult esimesel lugemisel ja seal lükkas Riigikogu tagasi ettepaneku anda küsimust enne I lugemist redaktsiooni komisjoni. Nii et sisuliselt ei ole seda küsimust mitte hääletatud ja tuleb praegu esimest korda Riigikogus otsustamisele.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on korra kohta rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhws. w.): Korra kohta tahtsin ütelda, et kui on üks seaduseelnõu wastu wõetud kolmel lugemisel lõpuliku pealkirjaga, siis ei saa pealkirja lühendamist mitte läbi wiia redaktsioonilise parandusena, sellepärast arwan, et meie ei ole õigustatud praegu seda pealkirja parandama ega lühendama, sest see pole mitte keeleline ehk redaktsiooniline lühendus.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Laidoner'il.

J. Laidoner (põl.): Mina tuletan sedasama meelde, mis kord juba ütlesin, et kõik need seadused on senniajani niisuguste pealkirjadega vastu võetud, mis seaduse sisu täieliselt ära ütlevad. Niisuguseid seadusi on Riigikogu ajal juba ligi paarikümne ümber vastu võetud ja nii ütelda traditsiooniliselt on ka väliskommissjoni need seadused niisuguste pealkirjade all vastu võtnud ja minul ei ole mingit õigust seda ära muuta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ettepanek on tehtud rkl. Wirma poolt: seaduse pealkirja järgmiselt vastu võtta: „Üldise postiliidu lepingutega liitumise seadus. (Hääletatakse.) Selle ettepaneku poolt on 16 ja vastu 33, sellega on see ettepanek tagasi lükatud. Seega jääb seadusele see pealkiri, mis aruandja poolt ette kantud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Välisministeeriumi koosseisu muutmisseadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb Riigikogule ette kinnitada „Välisministeeriumi koosseisu muutmisseaduse“ lõpulikku teksti ilma muutmata.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu võetud.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **K. Wirma**.)

8. Narooataguste ja Petserimaa metsamaade seaduseelnõu — päewakorral. **P. Baranin** (wen.): Teen ettepaneku seda seadust maakomisjoni anda. Juhataja **K. Wirma**: Ettepanek on tehtud anda seaduseelnõu maakomisjoni. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Merilaewade positsioonlaterinate ja udusignaali seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. Weberman**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew seadus, kui see Wabariigi Walitsuse poolt sai Riigikogule

esitatud, kandis nime „Merilaewade positsioonlaterinate seadus.“ Selle seaduse väljaandmise tarwidus oli ammu juba tunda, sest et meil makswa Wene seaduse järele ei olnud positsioonlaterinate, see tähendab laewa märgutulede tarwitamine mitte küllalt selgelt reguleeritud. Oli küll olemas seaduse kogu XI kõite 2 jaos ja sama seaduse kogu 1902 a. järele § 467 lisas tehtud märkus laewa tuled kohta. Teiste riikide wahel on aga rahwuswahelised konventsioonid sõlmitud, mis kindlaks määravad, missugused peawad olema laewa tuled ja mis moodi peawad olema laternad, et laewade kokkupõrkamise eest merel hoiduda. Nendele andmetele, mis Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõu selutuskirja esimeses redaktsioonis juba olemas ja mis Riigikogu liigetele kätte saadetud, on mul juurde lisada, et rahaasjanduse komisjon leidis tarwiliku olewat seda seadust täiendada weel udusignaalidega. Siin on eeskujuks võetud Inglise, Saksa ja weel mitme teise riigi wastawad seadused, kus ära määratud on ka udusignaali tarwitamine, kui seaduses kindlasti nõuetaw tingimus laewade liikumisel. Sellepärast otsustas rahaasjanduse komisjon teha wastawa paranduse Wabariigi Walitsuse poolt esitatud seaduseelnõus. Arutuseolewa seaduse praeguses redaktsioonis oleks seaduse pealkiri seega siis: „merilaewade positsioonlaterinate ja udusignaali seadus.“ Teisi olulisi muudatusi peale selle küsimuse, mis udusignaali reguleerimise puutub, käesolewas seaduses rahaasjanduse komisjon ei teinud. Selle seaduse väljaandmine on hädatarwilik, sest senni olime sunnitud wõtma oma laewadele Eestis — wäljamaa positsioonlaternad tarwitusele, sest meil puudus wastaw seadus, mispärast ei wõinud meie ka oma maal walmistatud positsioonlaterinate peale tunnistusi wälja anda, olgugi, et meil Eestis wastaw tööstus olemas. Arwesse wõttes seda, mis ma siin ette kandsin, teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku käesolew seadus I lugemisel vastu wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus I lugemisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Merikoolide-seadus — Hariduskommisjoni aruandja III lugemisel. **J. Jaanis** (loeb): Merikoolide-seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): 1. Üldised määrused. A. Laad. § 1. Merikoolide eesmärk on kaubalaewa juhte nii ligi- kui ka kaugesõidu tarwis ette walmistada.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 2. Merikoolid on ühe-, kahe- wõi kolmeklassilised. Merikooli I klass walmistab ette ligisõidu tüürimehe, II klass ligisõidu kapteni ning kaugesõidu tüürimehe ja III klass kaugesõidu kapteni kutseksamile. Peale eriklasside on merikoolide juures üldhariduslikkude ainetega ette walmistusklass.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): B. Asutamine ja ülewälpidamine. § 3. Merikoolid asutatakse ja peetakse ülewälp kas riigi, omawalitsuse, eraseltside wõi eraisikute poolt.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 4. Riigi poolt ülewälppeetawa merikooli awamine kui ka omawalitsuse wõi erakooli õpetajate palkade riigi kanda wõtmine sünnib Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal haridusministeeriumi ettepanekul, teiste merikoolide awamine igal üksikul juhtumisel haridusministeeriumi otsuse põhjal wastawa linna- wõi maakonnawalitsuse ettepanekul.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**: Austatud Riigikogu liikmed! II lugemisel tehti rkl. härra Juhkam'i poolt ettepanek § 4-as maha kustutada sõna „kooliwalitsus“ ja asemele wõtta „maakonnawalitsus.“ Selle ettepanekuga ei saa ma nõus olla. Ettepaneku mõte on olnud maa-

kondade liidu koosolekuil arutamisel, kus on arwamist awaldatud, et tuleks wõimaldada maakonnawalitsustele kooliküsimustega rohkem tegemist teha. Aga praegu, nii lühikese ulatusega seaduse käsitamisel ei oleks küllalt kohane seda küsimust lahendama hakata. Tõsi on ju, et ajutine koolikorraldus wõeti wastu maanõukogu poolt 11. augustil 1917 a., sel ajal, kui Eestimaa weel Wene riigi osa oli. Linnade kooliseadus wõeti wastu 21. detsembril 1918 a., kus wähe aega oli augustikuus wastuwõetud korraldust muutma hakata. Ajutist koolikorraldust on tarwis muuta, kuid selle korralduse muutmine peaks minu arwates eraldi arutusele tulema siis, kui omawalitsuse seadus Riigikogu poolt on wastu wõetud. On ju koolide korraldamine üks osa omawalitsuste tegewusest. Kui aga praegusel juhtumisel rkl. Juhkam'i ettepanekul wälja jätta „kooliwalitsus“ ja sinna asemele panna „maakonnawalitsus“, siis tooks ta õieti meie koolikorraldusse segadusi. Selle järele läheks erakoolide awamise küsimus linna- wõi maakonnawalitsuste kätte arutamisele, kuna tarwidust selleks mingisugust pole, sest see ei ole muud, kui küsimuse edasi- saatmine. Harilikult täidab otsuseid, mis maakondade wõi linnade walitsuste poolt kooliküsimustes tehakse, ikkagi kooliwalitsus. Mispärast peab siis erakooli awamise küsimus linna- wõi maakonnawalitsuse kaudu minema, kuna selleks sugugi maakonna wõi linnawalitsuse otsust waja ei ole. Sellepärast panen ette haridusministeeriumi poolt seda paragrahwi wastu wõtta, nagu ta II lugemisel oli esitatud, nimelt käiks see paragrahw nii: „Riigi poolt ülewälppeetawa merikooli awamine kui ka omawalitsuse wõi erakooli õpetajate palkade riigi kanda wõtmine sünnib Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal haridusministeeriumi ettepanekul, teiste merikoolide awamine igal üksikul juhtumisel haridusministeeriumi otsuse põhjal wastawa linna wõi maakonna kooliwalitsuse ettepanekul.“

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: Sarnane redaktsioon, mis siin haridusministeeriumi esitaja härra Ollik'u poolt ette pandi, oli ka hariduskommisjonis kaalumise all ja leiti, et see kahel põhjusel peaks wast nii olema. Nimelt esiteks otstarbekoha-

suse mõttes: meil on juba kolm merikooli olemas ja nende kohta räägitakse mõnelt poolt, et neid liiga suur arw olewat ja et seda arwu vähendada tuleks. Järjekult ei wõiks juttu olla lähemal ajal sellest, et mõni eraselts wõi eraisik leiduks, kes kooli üldse awab. Meil saab tegemist olema ikka riigikoolidega. Järjekult ei tuleks nii palju tegemist teha maakonna- ja linnawalitsustega. Teiseks peab tähendada seda asjaolu, et niihästi linna, kui ka maakonna kooliwalitsused edasiandwad instantsid on. Kui eraisik wõi eraselts tahaks kooli awada, siis tuleksid need kawatsused linna wõi maakonna kooliwalitsustel edasi saata selle instantsile, kes nende läbiwaatamiseks määratud on. Komisjoni nimel toetan seda ettepanekut, mis siin haridusministeeriumi esitaja poolt ette on pandud, nimelt, et tuleks muuta II lugemisel wastuwõetud parandus, nii et sinna sisse tuleks sõna „kooli“, nimelt sõna „walitsuse“ ette.

Juhataja K. Wirma: Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja poolt on ettepanek tehtud § 4 vastu wõtta sel kujul, nagu tema oli esitatud II lugemisel, see on järgmise muudatusega käesolewas tekstis: paragrahwi lõpuosas sõnade „maakonnawalitsuse“ asemele wõtta „maakonna kooliwalitsuse.“

Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on saanud 34 häält poolt, 30 häält vastu, sellega on parandus vastu wõetud. Panen § 4 ühes parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 parandatud kujul on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 5. Kõik merikoolide ülespidamisest riigile tekkiwad kulud nõutakse haridusministeeriumi poolt harilikus eelarwe korras.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 6. Õpemaksu suuruse riigi poolt ülewalpeetawates koolides määrab haridusministeerium, teistes koolides kooli ülewalpidaja haridusministeeriumi kinnitusel.

Märkus. Kehwemaid õpilasi wabastatakse õpemaksust pedagoogikanõu-

kogu otsusel 20% õpilaste arwust. Õpilaste wabastamiseks üle selle normi on tarwis haridusministeeriumi nõusolekut.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 7. Õpemaksust sissetulnud summad moodustawad merikooli erisummad, mida riigikoolides haridusministeeriumi ja teistes koolides kooli ülewalpidaja loal õpeabinõude muretsemiseks ja kooli raamatukogude ja kabinetide korrashoidmiseks tarwitatakse.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): D. Õpeaeg. § 8. Tegelik õpetöö merikoolis kestab igal kooliaastal 15. oktoobrist kuni 15. aprillini. Tarbekorral wõib haridusministeerium õpetöö kestwust ja tähtaega muuta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): E. Ülewalwe, juhtimine ja korraldamine. § 9. Merikoolid alluwad (omawalitsuse ja erakoolid maakonna wõi linna omawalitsuse kaudu) haridusministeeriumile ja korraldawad oma tegewust wiimase poolt antawate juhtnõõride ja määruste järele.

Üksiku merikooli tegewust juhiwad ja korraldawad: a) koolijuhataja, b) pedagoogikanõukogu ja d) hoolekogu.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik:** Teen § 9 kohta sellesama paranduse, mis § 4 kohta tegin, nimelt panen haridusministeeriumi poolt ette § 9 teises reas lugeda „omawalitsuse“ asemel „kooliwalitsuse“ see on — wõtta vastu § 9 sel kujul, nagu tema oli esitatud II lugemisel ja nimelt: „Merikoolid alluwad (omawalitsuse ja erakoolid maakonna wõi linna kooliwalitsuse kaudu) haridusministeeriumile ja korraldawad oma tegewust wiimase poolt antawate juhtnõõride ja määruste järele.

Motiivid on needsamad, mis eelmisegi paranduse juures.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaanis: Hariduskomisjonis kaaluti sama seisukoht allumise küsimuse asjus järele. Kas peaks olema linna- ja maakonnawalitsuste omawalitsused või kooliwalitsused, ja tuldi otsusele, mis ka esimese kohta juba tähendatud on, et siin tehniline instants wahel on ja sellepärast on ka loomulik wõtta linnawalitsuste ja maakonnawalitsuste kooliwalitsused.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Palun neid, kes § 9 poolt on kätt tõsta. (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): II. Opeosa. § 10. Merikoolide õpeained on:

a) Ettetwalmistusklassis: 1) Eesti keel, 2) Inglise keel, 3) matemaatika, 4) maateadus, 5) füüsika, 6) kosmograafia, 7) kodanikuteadus, 8) geomeetiline joonestamine;

b) Eriklassides: I. üldhariduslikud õpeained: 1) Eesti keel, 2) Inglise keel, 3) algebra, 4) geomeetria ja sirgjooneline ning sfääriline trigonomeetria, 5) füüsika, 6) terwishoiu õpetus ja esimese arstiabi andmine õnnetuste puhul;

II. meriasjanduse eriõpeained: 1) astronoomia, 2) nawigatsioon ühes lootsiaga, 3) dewiatsioon, 4) meteoroloogia ja okeanograafia, 5) merepraktika ja määrused laewade kokkupõrkamise ärahoidmiseks, 6) laewaehitus ja selle teooria, 7) auru- ja mootorlaewa mehaanika, 8) signalisatsioon ja 9) raadiotelegraaf;

III. kaubanduslikud eriõpeained: 1) merikaubanduse seadused, 2) kaubandusteadus ühes algmõistetega majandusteadusest: kaubandus-aritmeetika ja raamatupidamine, kaubanduslik kirjawahetus, 3) kaubateadus, 4) kaubanduse geograafia.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 11. Merikoolide õpe- ja tunnikawad määrab kindlaks haridusministeerium, eriainete kohta kokku leppides meriasjanduse peawalitsusega.

M. Juhkam (töer.): Ma tegin II lugemisel § 11 kohta paranduse, sõnade asemel „meriasjanduse peawalitsusega“, lugeda „teedeministeeriumiga“. Loen küsimuse siiski sedawõrd tähtsaks, et oma parandust korrata. Wähe sellest, et meil õieti ühelgi peawalitsusel pole nende olemasoluks kindlat seaduslikku alust -- wälja arwatud wast riigi eelarwe --, pole neil ka ühelgi seaduses ettenähtud koosseisu. Kuna nüüd paragrahwis nõutakse kokkulepet meriasjanduse peawalitsusega, siis pole arusaadaw, kellega nimelt. Meriasjanduse peawalitsuse juhatajaga ja, sellega wõiks wast weel leppida. Aga kui ka seda öeldud ei ole, siis tõepoolset ei tea, kellega kokkulepe sündima peab. Mina arwan aga peale selle, et merikoolid sedawõrd tähtsad on, et siin ministeerium ja minister sõna wõiksid kaasa rääkida; et, niihästi ministeerium, kui ka minister asjadega kursis wõiksid olla. Kui aga seaduses kindlasti ette nähtud, et siin kokku leppida tuleb meriasjanduse peawalitsusega, siis wõib juhtuda lugu, nagu härra teedeminister tänases „Päewalehes“ seletab, et paljud peawalitsused iseseiswalt, ilma ministrile ette kandmata asju otsustawad. Peale selle ei ole paragrahwis selles redaktsioonis mingisugust järjekindlust ega loogikat. Miks nõutakse et haridusministeerium peab kokku leppima teise ministeeriumi peawalitsusega? Kui kokkulepe sünniks näituseks haridusministeeriumi kooliosakonna ja meriasjanduse peawalitsuse wahel, siis oleks asjas vähemalt ühewäärilsus. Pean weel kordama, et mõtet ei ole peawalitsuse ülesandeid eriseaduses ära tähendada. Peawalitsusi on meil arutu hulk, wististi 27, kui ma ei eksi. Kui neid koondama hakatakse, ja loodan et sellele teele asutakse käesolewa eelarwe arutusel, siis on see märksa keerulisem, kui juhtumisel, kus on ette nähtud ainult teatawate ülesannetega ministeerium. Kuidas ministeerium oma ülesandeid korraldab, kas praeguste peawalitsuste kaudu wõi teisiti, see on ministeeriumi asi. Teen ettepaneku § 11 eelwimases reas sõnade „meriasjanduse peawalitsusega“ asemel lugeda „teedeministeeriumiga“.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaanis: Hariduskomisjoni nimel ei saa ühineda selle re-

daktsiooniga, mis siin ette pandud on. Ka seal tuldi otsusele, et siiski ainete pärast näituseks tuleb meriasjanduse peawalitsusega kokku rääkida ja et meriasjanduse peawalitsus tegelikult peaks kõige lähem olema merikoolidele. Sellepärast toetan hariduskomisjoni redaktsiooni.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liikme Juhkam'i ettepanek on kahe viimase sõna: „meriasjandus peawalitsusega asemele võtta „teedeministeeriumiga.“ (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 24 häält, üksikud on vastu, sellega on parandus nähtawa enamusega vastu võetud. Palun neid, kes § 11 poolt on parandatud kujul, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 11 vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 12. Igas merikoolis peavad olema tarvilikud õpeabinõud ning õpetajate ja õpilaste raamatukogud.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): III. Õpilased. § 13. Merikooli õpilaste normaal arv on: ettewalmistusklassis 30, I klassis 25, II klassis 20 ja III klassis 20

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 14. Õpilaste wastuwõtmine merikoolidesse sünnib iga aasta õpetöö algul. Õpetöö kestwusel sisseastujailt nõutakse teadmisi klassis läbiwõetud õpekawa ulatuses.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 14 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 15. Merikooli ettewalmistusklassi wõetakse vastu isikuid, kes: vähemalt 18 a. wanad, täieliku 6 kl. algkooli kursuse lõpetanud wõi sellele wastawa hariduse omandanud ehk sisseastumisel 6 kl. algkooli õpekawa ulatuses rahuloldawalt eksami sooritanud ja kes 32 kuud merel sõitnud, sellest vähemalt 8 kuud madrusena purjelaewal. Muil ühesugustel tingimistel antakse eesõigus neile, kes rohkem merel sõitnud.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 15 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 16. Merikooli I klassi wõetakse vastu merimehi, kes: vähemalt 19 a. wanad, lõpetanud merikooli ettewalmistusklassi kursuse wõi sellele wastawa hariduse omandanud ehk sisseastumisel rahuloldawalt eksami merikooli ettewalmistusklassi kursusele sooritanud ja kes 36 kuud merel sõitnud, sellest vähemalt 12 kuud madrusena purjelaewal.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 16 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 17. Merikooli II klassi wõetakse vastu merimehi, kes: vähemalt 20 a. wanad, lõpetanud merikooli I klassi kursuse wõi sisseastumisel sellele wastawa eksami rahuloldawalt sooritanud ehk kellel tehtud ligisõidu tüürimehe eksam ja kes 48 kuud merel sõitnud, sellest vähemalt 12 kuud madrusena purjelaewal.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 17 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 18. Merikooli III klassi wõetakse vastu merimehi, kes kaptenina wõi tüürimehena kaugesõidu tüürimehe diplomiga 24 kuud sõitnud, sellest 12 kuud kaugesõidus.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 18 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 19. Erakorralistel aegadel wõib haridusministeeriumi korraldusel kooli vastu võtta merimehi, kelle sõitude arv ei wasta käesolewas seaduses ettenähtud normidele.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 19 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 20. Merisõitudeks ei loeta sõitusid: alla 15 aasta wanaduses, tulelaewadel, purjelaewadel alla 20 registertonni netto, auru-laewadel alla 100 registertonni brutto, ujuwate dokkide, praamide, kraanade, tõstelaewade ja süwendamismasinade

peal, jahtklubi laewadel, puksiiridel ning teistel laewadel, mis sadama piirkonnas, jõgedel ja järwedel liiguwad, ja lootside sõitusid. Mehanismidega laewadel loetakse ainult tekimehe sõidud.

Märkus. Sõidud sõjalaewadel, mis muile nõuetele wastawad, wõetakse arwele merijõudude staabi poolt kinnitatud tunnistuste põhjal.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 20 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 21. Kooliastujad waadatakse arstliselt läbi, kas nemad meriteenistuseks kõlblikud on; iseäranis pannakse sellekohaste erimääruste järele rõhku wärwide tundmise, silmanägemise ja kuulmise peale.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 21 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 22. Õpilased tunnistatakse wastawa klassi kursuse lõpetanuiks pedagoogikanõukogu otsusega õpilase üldise õpetöö edu ja waimlise arenemise põhjal haridusministeeriumi poolt määratud korra järele. Kui õpilane kahe kooliaasta jooksul klassi õpekawas nõutud teadmisi ja oskusi ei ole omandanud, arwatakse ta koolist lahkunuks.

Märkus. Mõjuwatel põhjustel wõib õpilast pedagoogikanõukogu ettepanekul haridusministeeriumi loaga ka kolmandaks aastaks klassi jätta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 22 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 23. Merikooli õpilased saawad rahua ajal sõjateenistuse kohuste täitmisel, kursuse lõpetamiseks ja sõidutsensuse omandamiseks ajapikendust kunni 25. eluaasta lõpuni.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 23 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): IV. Ametisolewad isikud. § 24. Merikoolis on ametis järgmised isikud: 1) juhataja, 2) õpetajad, 3) arst ja 4) teenijad.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 24 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 25. Merikooli juhatajaks peab olema mere eriteadlane, kellel õigus meriasjanduse eriõpeainete õpetajaks olla.

Märkus. Koolijuhataja määrab enese koolist puudumise ajaks õpetajate hulgast asetäitja.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 25 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 26. Riigi kulul ülewalpeetawa kooli juhataja määrab haridusministeerium. Kui kooli asutab omawalitsus, eraselts wõi eraisik, siis walib ja paneb koolijuhataja kandidaadi haridusministeeriumile registreerimiseks ette tähendatud asutus wõi isik.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 26 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaanis (loeb): § 27. Koolijuhataja kohuseks on kooli õpetus- ja kaswatustöö ning majandusliku ala juhatamine, wastutus kõige koolitöö korralikkuse ning kooli waranduse korrasoleku eest ja kõik kooli asjaajamine kokkukõlas seaduse määrustega ning pedagoogikanõukogu ja hoolekogu otsustega.

Eriti juhataja ülesandeks on:

a) kooli esitamine ja läbikäimine teiste asutustega ning üksikute isikutega;

b) kooli ellu puutuwate küsimuste selgitamine ja ettepanemine otsustamiseks pedagoogikanõukogule ja hoolekogule;

d) tarwiliste juhatuste andmine õpetajaile nende õpetuslikus ja kaswatuslikus töös;

e) tundide jaotamine õpetajate wahel iga aasta kohta;

f) järelwalwe ja hoolitsemine, et koolitöö takistamatult läheks ja kõik õpetajad ning õpilased oma kohuseid korralikult täidaksid, kusjuures koolijuhatajal korratuste puhul õigus on õpetajaile teha märkusi ning hoiatusi ja neid ametist wabastamiseks haridusministeeriumile ette panna;

g) õpetajate koolitööst wabastamine, kuid mitte üle ühe nädala, ja

h) kooli aruannete ja eelarwete kokkuseadmine ja esitamine haridusministeeriumile (omawalitsuste ja erakoolides wastawate omawalitsuste kaudu).

Haridusministeeriumi kooiiosakonna juhataja **G. Ollik**: Austatud Riigikogu liikmed! Panen ette juurde lisades sõnad „linna- wõi maakonna“ § 27 p. h. wastu wõtta nii, nagu II lugemisel oli esitatud ja nimelt järgmiselt: „h. kooli aruannete ja eelarwete kokkuseadmine ja esitamine haridusministeeriumile (omawalitsuste ja erakoolides linna wõi maakonna kooliwalitsuste kaudu).“ Nimelt II lugemisel wastuwõetud wastawate „omawalitsuste“ asemel wõtta „kooliwalitsuste“ ja sinna juurde lisada sõnad „linna wõi maakonna“. Oletame, et ühel wallal wõi mõnel muul wäiksemal omawalitsusel on merikool, siis ei läheks eelarwe ja aruannete esitamine mitte linna wõi maakonna kooliwalitsuse kaudu, kelle kohus ja ülesanne on kooli järele walwata. See ei ole aga loomulik ja ma arwan, et selle wastuwõetud redaktsiooni mõte oli see, et ka linna wõi maakonna kooliwalitsus siin kaasa rääkida wõiks. Olulist muudatust see parandus ei tooks ja motiivid on needsamad, mis eelmistegi paranduste juures.

Juhataja **K. Wirma**: Siin on esitatud ettepanek § 27 täienduseks, mida II lugemisel sel kujul ei ole tehtud, nimelt tuleb siin II lugemisel esitatud tekstile juurde lisada sõnad „linna wõi maakonna“; silmas pidades seda, et see eelmistes paragrahwides läbi wiidud on, on see parandus puht redaktsiooniline ja sellepärast ei peaks olema takistust nende sõnade sissewõtmiseks. Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Jaanis**: § 27. lõpupunkt wõeti II lugemisel järgmiselt wastu: „h) kooli aruannete ja eelarwete kokkuseadmine ja esitamine haridusministeeriumile (omawalitsuste ja erakoolides wastawate omawalitsuste kaudu).“ Hariduskomisjon on selle punkti klambrites olewa osa sel kujul wastu wõtnud: „omawalitsuste ja erakoolides kooliwalitsuste kaudu“. Arusaadaw, et sarnane toimetus, kui ettepanekute tegemine, ei sünni mitte omawalitsuste, waid kooliwalitsuste kaudu ja sellepärast ühinen ma haridusministeeriumi esitaja ettepanekuga.

Juhataja **K. Wirma**: Aruandja on parandusega ühinenud. Lahus hääletamist ei nõuta, siis tuleb paragrahw parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 27 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 28. Merikooli meriasjanduse eriainet õpetajaks (§ 10 b. II) peab olema merikooli haridusega kaugesõidukapten, kes peale selle merikooli õpetajate ettevalmistuse on saanud. Üldhariduslikkude ja kaubanduslikkude ainete õpetaja peab olema kõrgema haridusega wõi isik, kellel õigus on keskkoolis wõi kaubanduskoolis wastawa aine õpetajaks olla.

Märkus. I. Niikaua, kui ei ole tarwilikku arwu selle paragrahwi nõuetele wastawaid kandidaate, on haridusministeeriumi õigus kinnitada merikoolide õpetajaiks isikuid, kes wastawad haridusministeeriumi poolt antawate sellekohaste ajutiste määruste nõuetele.

Märkus II. Merikoolide meriasjanduse eriainet õpetajate (§ 10 b. II) nõudalatundide normaalarw on 18. Eriainete õpetajad saawad palka 50% rohkem õpetajate palgaseaduses ettenähtud normidest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 28 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 29. Merikooli õpetajate kandidaate riigikoolides paneb ette haridusministeeriumile kinnitamiseks koolijuhataja. Omawalitsuse, eraseltside wõi -isikute poolt ülewalpeetawates koolides paneb koolijuhataja kandidaate ette kooli ülewalpidawale asutusele walimiseks; walitud isikud esitatakse haridusministeeriumile ametisse registreerimiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 29 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 30. Merikoolide juures on arst, kelle ülesandeks on õpilaste terwise eest hoolitsemine, nende arstimine ja walwe kooliruumide terwishoidliku seisukorra järele. Kooliarst seatakse ametisse ja wabastatakse ametist selle sama korra järele kui õpetaja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 30 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 31. Igas merikoolis on arw teenijaid, kelle tegewusala koolijuhataja poolt kindlaks määratakse. Neid määrab ametisse ja wabastab ametist koolijuhataja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 31 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): V. Pedagoogikanõukogu. § 32. Kooli pedagoogikanõukogu moodustawad koolijuhataja, kõik kooli õpetajad, kooliarst ja hoolekogu esitaja. Tema ülesandeks on kooli kaswatus- ja õpetusküsimuste ning nendega lähedas ühenduses olewate muude koolielusse puutuwate küsimuste lahendamise. Eriti kuulub tema tegewuskonda:

1) kaswatus- ja õpewiiside arutamine koolitöö wiljakamaks tõstmise sihis;

2) õpekawa läbiwõtmise korra äramääramine.

3) õpetöökõs tarwisminewate õpewahendite walimine ja soetamine;

4) õpetöö aruande wastuwõtmine;

5) õpilaste wastuwõtmine, wastawasse klassidesse paigutamine kui ka koolist eemaldamine, wiimasel juhtumisel teatades sellest linna wõi maakonna kooliwalitsusele (riigikoolides haridusministeeriumile);

6) õpilaste kõlblise ja waimlise arenemise hindamine, lõpetajate koolist wäljalaskmine ja õpilaste lõputunnistuste wäljaandmine, kui ka kehewemate õpilaste õpewastust wabastamine;

7) õpilaste kohta käiwate määruste wäljatöötamine;

8) koolis tarwitatawate kaswatuslikkude abinõude üle otsustamine.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 32 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 33. Pedagoogikanõukogu koosolekuid peetakse tarwiduse järele.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 33 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 34. Pedagoogikanõukogu kutsub kokku koolijuhataja, kas enese algatusel wõi vähemalt ühe kolmandiku osa nõukogu liikete ettepanekul.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 34 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 35. Pedagoogikanõukogu koosolekuid juhatab koolijuhataja, tema äraolekul juhataja asetäitja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 35 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 36. Pedagoogikanõukogu walib oma liikete hulgast üheks aastaks sekretääri ja raamatukoguhoidja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 36 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 37. Pedagoogikanõukogu koosolekud on otsusewõimulised, kui neist osa wõtab koolijuhataja ehk tema asetäitja ning vähemalt pool osa selle kooli õpetajatest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 37 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 38. Pedagoogikanõukogu koosoleku otsus on maksew, kui selle poolt on enam kui pool koosolijaist, kui hääled poolenewad, annab juhataja hääle enamuse.

Märkus. Kui koolijuhataja pedagoogikanõukogu otsusega ei ühine, läheb küsimuse lõpuliku otsustamine riigikoolides haridusministeeriumile, teistes koolides linna wõi maakonna kooliwalitsusele.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 38 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): VI. Hoolekogu. § 39. Kooli hoolekogu moodustawad: a) riigikoolides koolijuhataja, kaks kooliõpetajate esitajat pedagoogikanõukogu walimisel, maakonna wõi linna omawalitsuse esitaja, meriasjanduse peawalitsuse esitaja ja seltskondliku organisatsiooni esitaja, kui wiimane kooli aineliselt toetab;

b) teistes koolides koolijuhataja, üks kooliõpetajate esitaja pedagoogikanõukogu walimisel, meriasjanduse peawalitsuse esitaja, üks maakonna wõi linna kooliwalitsuse esitaja, kolm kooli ülewalpida-

wate asutuste esitajat, wõi kooli ülewalpidaja eraisik.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 39 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 40. Hoolekogu ülesandeks on hoolitsemine kooli eest üldse, iseäranis tema majanduslikkude tarwiduste eest. Eriti kuulub tema tegewuskonda:

1) abinõude otsimine merikooli ainelise külje tõstmiseks;

2) merikooli liikumata ning liikuwa waranduse korrashoidmise järelwalwe;

3) merikooli eelarwe wastuwõtmise;

4) merikooli majapidamise, sissetulekute ja wäljaminekute rewideerimine.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 40 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 41. Hoolekogu walib oma liigete hulgas iga kooliaasta algul omale üheks aastaks juhataja, tema asemiku ja kirjatimetaja.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 41 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 42. Hoolekogu koosolekuid peetakse tarwiduse järele.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 42 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 43. Hoolekogu kutsub kokku selle juhataja, wiimase äraolekul tema asemik. Hoolekogu kutsutakse erakorraliselt kokku, kui seda vähemalt kolm liiget, wõi koolijuhataja nõuawad.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 43 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 44. Hoolekogu koosolek on otsuswõimuline, kui sellest vähemalt pool liigetest osa wõtawad, nende hulgas hoolekogu ja merikooli juhataja wõi nende asemikud.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 44 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): VII. Merikooli õigused. § 45. Merikoolil on oma pitsat.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 45 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 46. Kõik riigi ja omawalitsuste merikoolisse puutuwad aktid, palwekirjad, krepostikirjad jne. on wabad margimaksust (tempelmaksust), samuti on wabasatud kooli liikumata warandus kõikidest maksudest ja naturaalkohustustest riigi- ja kogukonnawalitsuste heaks.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 46 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 47. Merikoolide poolt korraldatud õpreisidest osawõtjad õpetajad ja õpilased saawad riigi raudteel ja laewadel sellekohastes Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud erimäärustes ettenähtud maksuta sõidu ehk hinnaalanduse.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 47 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 48. Haridusministeriumi loal merikoolide tarwitusteks sissetoodawad õpewahendid, nende osad ja raamatud on tollimaksust wabad.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 48 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): VIII. Seaduse elluwiiimine. § 49. Käesolew seadus astub jõusse 1. jaanuaril 1924 a., mis ajast kaotawad oma maksuse kõik merikoolide kohta senni maksusel olnud seadused ja määrused, wälja arwatud need, mis Eesti wabariigi wõimude poolt maksma on pandud ja käesolewa seadusega ei ole muudetud.

Juhataja **K. Wirma:** (Hääletatakse.) § 49 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 50. Ajutiselt kunni Wabariigi Walitsuse sellekohase otsuseni määrab merikooli astujate merisõitude arwu kindlaks haridusministerium sellekohaste erikorral-

dustega, tõstes nimetatud merisõitude arvu järk-järgult kunni käesolevas seaduses ettenähtud normideni.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 50 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 51. Ajutiselt kunni haridusministeeriumi sellekohase korralduseni võetakse merikooli ettewalmistusklassi ilma eksamita vastu ka endiste 2-kl. ministeeriumikoolide, ew.-lutheruse kihelkonnakoolide ja 2-kl. greeka-õigeusu kihelkonnakoolide lõpetajaid, kui neil nõutawad merisõidud tehtud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 51 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **J. Jaanis** (loeb): § 52. Esiolgul võetakse merikoolidesse ilma eksamita vastu ka weneaegsete alamate merikoolide (мореходные школы) I ja II klassi lõpetajaid, kui neil nõuetawad merisõidud tehtud, nimelt esimese klassi lõpetajaid — esimesesse klassi kunni 1926 aastani ja teise klassi lõpetajaid — teise klassi kunni 1927 aastani.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 52 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Käesolew seadus on III lugemisel üksikute paragrahwide kaupa läbi hääletatud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Väljamaalt sissetoodud mägukaartide tollimärkidega warustamise seadus — III lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **L. Johanson** (loeb): Väljamaalt sissetoodud mägukaartide tollimärkidega warustamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 1. Kauplejad, kellel kauplustes ehk kauplemise otstarbeks on väljamaa män-

gukaarte, mis sisse toodud enne 20. detsembril 1922 a., kustaadik mägukaartide sissewedu keelatud, on kohustatud neid lähemale tolliasutusele ette näitama kunni 31. detsembrini 1923 a. tollimärkidega warustamiseks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 2. § 1-ses tähendatud mägukaartide tollimärkidega warustamisel wõiwad tolliasutused kaubaomanikult nõuda wastawaid tollikwiitungid tõenduseks, et nende mägukaartide pealt tollimaks õiendatud on.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 3. Tollimärkimise wiisi määrab kindlaks rahaminister.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **L. Johanson** (loeb): § 4. Väljamaa mägukaartidega, mis 1. jaanuarist 1924 a. alates ilma tollimärkideta leitakse kauplemisruumides wõi ka teistes ruumides kauplemise sihiga hoidmisel, talitatakse kui salakaubaga tolliseadustiku põhjal.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Käesolew seadus on üksikute paragrahwide kaupa III lugemisel läbi hääletatud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu võetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Eesti ja Rootsi wahel sõlmitud kaubalepingu kinnitamise seadus — II lugemisel. Väliskomisjoni aruandja **H. Laretei** (loeb): Eesti ja Rootsi wahel sõlmitud kaubalepingu kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **H. Laretei** (loeb): § 1. Eesti wabariigi välisministri ning Rootsi erakorralise saadiku ja täieõigusliku ministri Eestis wahel 7. juulil 1923 a. wahetatud nooted Eesti ja Rootsi wastastikuste kaubanduslikkude wahekordade arendamise ja edendamise asjus tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks).

Nootede tekst ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **H. Laretei** (loeb): § 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Juhataja **K. Wirma**: Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Kolmanda rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genfis wastuwõetud nädala-puhkepäewade konwentsiooni kinnitamise seadus—II lugemisel.

Wäliskommissiooni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Kolmanda rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genfis wastuwõetud nädala-puhkepäewade konwentsiooni kinnitamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Kolmanda rahwuswahelise töökonwerentsi poolt Genfis (25. oktoobrist kuni 10. nowembrini 1921 a.) wastuwõetud konwentsiooni eelnõu nädala-puhkepäewade kohta tööstusettewõtetes tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. Paragrahw 1. tähendatud konwentsioon eestikeelse tõlkega awaldatakse ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa ena-

musega wastu wõetud, seega on seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Piiriäärsesse maarippa ja üle riigipiiri kaupade, toiduainete ja loomade wäljaweoseaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Jõeäär** (loeb): Piiriäärsesse maarippa ja üle riigipiiri kaupade, toiduainete ja loomade wäljaweoseaduse muutmise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb): § 1. Seadusest 6. septembrist 1920 a. kaupade, toiduainete ja loomade wäljaweose kohta 10-werstalisse mannermaapiiriäärsesse maarippa ja üle riigipiiri („Riigi Teataja“ nr. 155/156 — 1920 a.) — tühistatakse §§ 3, 4, 5 ja 6, samuti §§ 1, 16, 17, 19 ja 20 sedawõrd, kui nad kaupade, toiduainete ja loomade weosse tähendatud piiriäärsesse maarippa puutuwad.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jõeäär** (loeb): § 2. Kõik käesolewa seaduse maksmapanemise ajaks lõpetamata jäänud kohtuasjad, mis eelpoolnimetatud seaduse §§ 3—4 nõudmiste wastu eksimiste tõttu tekkinud, lõpetatakse ära ja isikud, kes nende peale pandud karistusi ära ei ole kannud, wabastatakse kandmata jäänud karistusest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud, seega on seadus II lugemisel wastu wõetud.

Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.25 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 6.50 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **O. Köster**.

15. Riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Tonkman:** Lugepeetud Riigikogu liikmed! Sadamate-

haste ümbermoodustamise mõte on üles tõusnud juba sel korral, kui sadamatehased läksid sõjaministeeriumi alt kaubandus-tööstusministeeriumi alla. Nüüd, kui sadamatehased teedeministeeriumi alla läksid, on ümbermoodustamise mõte juba rohkem kindlamale, tegelikule alusele rajatud. Nii siis on teedeministeerium esitanud Wabariigi Walitsuse kaudu Riigikogule sadamatehaste ümbermoodustamise seaduseelnõu. Sadamatehaste ümbermoodustamise põhjused on kahesu-

gused: Esiteks: töökojad on praegu väga wiletsas seisukorras ja ei wõimalda töö produktiivsust sel kujul, nagu ta olema peaks. Töökojad on väga wanad ja on sadamatehaste territooriumile väga laiali pillutud, on väga wiletsas seisukorras, ja sellest ajast pärit, kui esimesed töökojad purjelaewade ehitamiseks said ehitatud, tähendab Wene Peetri-aegsed. Kui neid töökodasid ja ladusid üksikult waadata, selgub, et niisugusel kujul, kui tehased praegu on, kus katused läbi jooksewad, ladud üksteisest väga kaugel, ei lase ka lähemas tulewikus töö produktiivsust tõsta.

Teiseks, sadam on väga kitsas ja sadamatehaste ümbermoodustamisega saaks sadama territoorium laiendamiseks ära tarwitatud. Sellekohaselt on teedeministeeriumis mitu eritead'aste koosolekut ära peetud ja nendel koosolekutel on ühisele otsusele jõutud, et sadamatehased tulewad ümber moodustada ja teise kohta üle wiia. Üks niisugune koosolek on ära peetud 23. märtsil 1923 a. ja teine 23. juunil 1923 a.

Nii siis, seda materjaali, mis üldse selle sadamatehaste ümbermoodustamise asjus oli olemas ja kõiki neid üksikasju, mis teedeminister rahaasjanduse komisjonile esitas, sel korral, kui see seaduseelnõu rahaasjanduse komisjonis oli, kõike seda arwesse wõttes, jõudis komisjon otsusele, et sadamatehased tulewad ümber moodustada. Sadamatehaste ümbermoodustamise seaduseelnõu, mis walitsuse poolt oli esitatud, sisaldas eneses seitse paragrahwi. Sisuliselt seda seadust rahaasjanduse komisjonis ei muudetud,

ja on endiselt kahest osast koos; esiteks, tehaste ümbermoodustamine, teiseks, tehaste päralt olewate, mittetarwisolewate, waranduste likwideerimine. Seda seadust kokku wõttes parandas rahaasjanduse komisjon nii palju, et mahutas selle seaduse, — seitsme paragrahwi asemel kahte paragrahwi. Esimese paragrahwi juurde tehti parandus, kui nimetatud tehased ümber moodustatud saawad, on sadamatehaste ümbermoodustamisel sadamatehaste endistel töölistel eesõigus kohta saada.

Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku sadamatehaste ümbermoodustamise seadus esimesel lugemisel wastu wõtta.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Wõitlus ühe Eesti riigi päralt olewa tööstusettewõtte — seekord sadamatehaste — liikumata waranduse maha müümise, liikumata waranduse mahalõhkumise ja ühest kohast teisale wiimise, uute riigi ehitusettewõtete pärast algas juba esimese Riigikogu ajal, selle järele, kui esitati Riigikogule Wabariigi Walitsuse poolt sadamatehaste põhimäärused, mis aga warsti kohe tagasi wõeti, sest et algas uus liikumine asjast huwitatud ringkondades, sadamatehaste likwideerimise liikumine. Esitati uus seadus — „ümbermoodustamise“ pealkirjal all.

Ümbermoodustamise seaduse tuum seisib selles, et taheti Riigikogult mereasjanduse peawalitsusele õigust nõutada warandusi ära müüa niinimetatud — „majanduslikul teel“ — mööda minnes maks wast korrast ja riigikontrollist. Selles seaduseelnõus on sõna-sõnalt öeldud:

„Mereasjanduse peawalitsusel on õigus teostada waranduste likwideerimist majanduslikul alusel kunni 5.000.000 margani teedeministri kinnitusel ja samal alusel piiramata summa peale Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal teedeministri ettepanekul“.

Kuidas sadamatehaste warandusi juba on likwideeritud, neid teedeminister härra Ipsberg'ile nii lähedal seiswale ärile „Atlantale“ maha müüdnud, sellest kuulsime läinud arupärimiste koosolekul.

Nähtawasti peab Wabariigi Walitsus just praegust teedeminister härra Ipsberg'i spetsialistiks igasugu likwideerimiste alal, wististi sel põhjusel on Wabariigi Walitsuse otsusega 24. jaanuaril

1923 a. sadamatehased ajutiselt, kunni küsimuse lahendamiseni seadusandlikul teel kaubandus-tööstusministeriumi alt teedeministeriumi alla üle wiidud.

Esitatud seaduses äratav kõigepealt tähelepanu just tema tuum: püüde saada lahtiseid wabaid käsi waranduste likwideerimiseks. Mingisugune komisjon wõi asutus muudkui müüb ja teeb, teedeminister oma resolutsioonidega kinnitab ja asi on korras.

Sellepärast on loomulik kui kõik muu tagaplaanile jäetakse.

Esitatud seadusega tuleksid likwideerimisele ja ümbermoodustamisele mitmesajamiljonilised warandused, siiski ei nõuta mingit krediiti, waid nõutakse Riigikogult: ta otsustagu küsimus põhimõttelikult.

Ja sarnase põhimõtteliku otsuse on esitanud rahaasjanduse komisjoni parempoolne enamus.

Nähtawasti põigatakse krediidi nõudmise korrast mööda juba sellepärast, et krediidi nõudmist tuleks põhjendada kindlate kawade ja eelarwetega.

Need kawad ja eelarwed puuduvad teedeministril.

Ei asuta mitmesajamiljonilise ettevõtte juurde mitte kindla kawa ja eelarwe järele, — need puuduvad, nende kokkuseadmine on teedeministril senni üle jõu käinud, waid nähtawasti loodetakse, et kui Riigikogu küsimuse juba korra on põhimõttelikult otsustanud, ilma et ta ettevõtte kulukust ette näeks, siis ta ka hiljem on kohustatud oma põhimõtteliku otsuse teostamiseks niipalju krediite lubama, kui palju nõutakse.

Seega wõetakse Riigikogult wõimalus ja õigus ära küsimust ise otsustada ka otstarbekohasuse seisukohalt. Temalt nõutakse weksli wäljaandmist, kus küll allkiri, aga summa on peale tähendamata jäetud. Summa kirjutab see, kes weksli sisse kasseerib. Seekord — teedeminister omale alluwa mereasjanduse peawalitsusega.

Kas aga Riigikogu tohib ja tahab sarnaseid wekslid wälja anda, see on küsimus, mis täna otsustada tuleb.

Eesti riigi majanduslik seisukord on praegu väga raske: iga aasta on senni tulnud eelarwet kokku seada suurte puudujääkidega, rahwa elu tarwilikumad nõuded jääwad rahuldamata, rahwas kan-

natab ränga maksukoorma all, mis awaldata suurenemise tendentsi, Eesti panga juhtiwad jõud on näidanud, et Eesti pank tema kätte usaldatud ülesandeid ei suuda riigi majandusliku edenemise sihis täita...

Niisuguse seisukorra juures oleks rahwasituse kohus iga wäljaminekut põhjalikult kaaluda, iga summa wäljaandmise juures walitsuselt selle tarwilikkuse põhjendamist nõuda.

Seda kõike ei pane aga rahaasjanduse komisjoni ettepanek tähele.

Enne kui Riigikogu sarnast suureulatlikku küsimust, mis sajadmiljonid wäljaminekuid toob, otsustama asub, on tema õigus ja kohus nõuda:

1. Sadamatehaste ümbermoodustamise majanduslikku ja tehnilist kawa ja eelarwet;

2. sadama piirkonna laiendamise kawa ja eelarwet.

Praegu need kawad ja eelarwed puuduvad. Nagu alamkomisjonis selgus: ei ole senni üldse asutud kindlalt wäljatöötamisele.

Sellel materjaalil, mis härra aruandjal tarwitada, puudub igasugune wäärtus. Need pole põhjendused, kawad ega eelarwed, waid ainult teedeministri arwamisewaldused, mida ta iga silmapilk wõib muuta.

Nii näitawad ettetoodud asjaolud, et eesrinda on nihutatud ainult sadamatehaste waranduste likwideerimiseks teedeministrile tegutsemise wabaduse nõutamine; sadamatehaste ümbermoodustamise ja sadama territooriumi laiendamise küsimused aga Wabariigi Walitsuse poolt weel küllalt läbi kaalutud ei ole, selleks tarwilikka eeltöid ka tehtud ei ole ja Riigikogu poole on pööratud läbitöötamata materjaali najal liig enneaegu, nähtawasti kõike lootust pannes härra Tonkmani ja temaga ühes hääletawa Riigikogu osa peale, see on — seda, mida ei saada asjalikult põhjendada, loodetakse teostada wõiwat parteilisi wahekordi ära kasutades.

Et siit riigile suured majanduslikud kahjud wõiwad tulla, selle peale ei pöörata tähelepanu.

See käib küsimuse wälise külje kohta.

Mis puutub küsimusse sisulikult, siis wististi selle juures ei kahelda, et riigil, kellel hulk laewu, tõstelaewu, praamisid, püksiiriseid, kraanasid ja teisi masinaid

on, — nende parandamiseks oma tehased peavad olema.

Neid ülesandeid on senni ka sadamatehased täitnud.

Nad pole kõige oma halva korralduse peale vaatamata ka mitte kahjuga töötanud.

Mis sadamatehaste ladudes olewaise warandustesse puutub, siis — neid juba likwideeritakse ja tihti „majanduslikul teel“, nagu arupärimise puhul läinud neljapäewal kuulsime, kuidas „Atlantale“ aurumasin, mis alguses oli 100 tuhat hinnatud, 24 tuhande eest ära müüdi.

Warandusi on ladudes wistist üle 100 miljoni.

Kuid niikaua kui riigil neid materjaale wõimalik ise ära kasutada, wõiks müümisele tulla ainult see osa, mis riigile enesele tarwis ei ole.

Kasulik on, mis wõimalik, tarwitada riigi tööde juures. Muidu wõiks juhtuda, et riik materjaali, mis ta oma ladudest eraisikutele müünud, hiljem neilt tagasi ostma on sunnitud, neile wahetasu makstes.

Tähendab, ladude likwideerimine on wõimalik, ja wistist tuleb seda teha.

Mis puutub wäitesse, et praegu sadamatehased ei wõimalda kasuga töötamist, siis vaatleme nende koosseisu, kus oli Wene ajal administratsioon järgmises koosseisus:

Inseneere	1,
inseneeri abi	1,
igas töökojas meistrid	1,
töölisi umbes kunni 5000-ni.	

Nüüd Eesti Wabariigi Walitsuse ajal:

Direktorid	2,
inseneere	4,
wanemaid inseneere	3,
igas töökojas meistrid	1,
„ „ „ „ „ abi	1,
igas töökojas kirjutajaid	1,
kontorikirjutajaid	9,
arwepidajaid	10,

Hindamiskomisjonis — 12 liiget, raamatupidajaid — 2, majandus- ja warastusbüroos — 10. (W a h e l h ü ü e: Kui palju töölisi?) Töölisi — 400.

Wene ajal saadi samal kohal, samades ruumides, sama sisseseade juures wäheha administratsiooniga toime. Kui nüüd see siin laiaks on aetud, siis on sel-
lel sootu teised põhjused.

See on ka üks Eesti omapärasus, mis awaldub ka teistel aladel, näituseks riigi trükikojas.

Sadamatehaste praegusest kohast ära wiimise tarwilikkus ja tululikkus pole senni küllalt põhjendatud. Selle wastu on waieldud mereinseneeride ringkonnast.

On näidatud, et sadama territooriumi laiendamisega see kaugeltki mitte tingitud ei ole.

Sadamapiirkonna laiendamiseks wõib ka siis, kui tehased praegusele kohale jääksid, tema maa-alalt wähemalt $\frac{2}{3}$ anda.

Pealegi kannatawat sadam praegu just enam halwa ja otstarbetu korralduse all, kuna ruumipuudust iseenesest ei tarwitse olla, pealegi veel nüüd, kus suured lootused transiidi peale pole täide läinud. Peale selle on teoksil Baltiski wabasadama asutamine, mis ka tulewikulootustega seotud on.

13. weebruaril s. a. oli Tallinna tehnikumi ruumides inseneeride ühingu poolt korraldatud koosolek, kus Tallinna sadama laiendamine, ühenduses sadamatehaste likwideerimisega arutuse all oli.

Seal leidis ministeeriumi kawatus koosolijate poolt terawat arwustamist. Näidati, et ministeeriumi poolt ettetoodud põhjendused on liiga nõrgad, pealiskaudsed ja juhuslikud.

Nende põhjendustega on tutwustanud rkl. härra Tonkman tehes seda veel nõrgemalt ja pealiskaudsemalt.

Õigusega näidati asjatundjate poolt selle peale, et sarnased laiaulatused tulewikuplaanid, mis suurte kulude ja wäljaminekutega seotud, peaksid rohkem põhjendatud olema statistiliste andmetega endisest Tallinna sadama tegewusest ja selgete wäljawaadetega tulewiku sadama suuruse üle. Kumbagi aga teedeministeerium pole teinud. Sadamatehaste ümbermoodustamise kohta on paaril leheküljel esitatud kõige pealiskaudsemad andmed selleks, et number 130.000.000 wälja tuleks. Ja see on ka kõik. Sadama laiendamise kohta pole aga mingisuguseid tõsiseid andmeid toodud.

Sel koosolekul näidati ka, et Eesti ajal ei ole Tallinna sadama läbilaske intensiivsus, kui mitte ühe päewa, waid aasta keskmist wõttes mitte veel weneaja intensiivsuseni tõusnud.

Aluseks wõttes Tallinna sadama praegust suurust ja keskmisi praktilisi normisid teiste sadamate tegewuse kohta, tuldi

otsusele, et Tallinna sadama territoorium ja aidad wõiwad mahutada kunni 60.000.00 puuda kaupasad — kaupade ladumise kõrgus 15 jalga, — see on 30% enam, kui 1922 a. läbiläinud kaupa oli. Kui aluseks wõtta 1913 a. sadama intensiivsust, siis wõib praegune sadam

30% kaupasad rohkem läbi lasta kui 1913 aastal.

90% kaupasad rohkem läbi lasta kui 1922 aastal ühes transiidiga ja

130% kaupasad rohkem läbi lasta kui 1922 a. ilma transiidita.

Näidati ka, et tehaste ülewimist ei saa teostada mitte 130 miljoniga, waid selle teostamine nõuab, kui kõik kulud arwesse wõetakse, kunni 300 miljonit marka.

Kuna ühelt poolt ära otsustada tahtakse, et sadamatehased tulewad sennisel kohalt maha lõhkuda, pole weel selgusele jõutud — kuhu nende asemele katwetawaid abitöökodasad tahetakse ehitada. Siin on ainult mitmesugused kuuldused. Muu hulgas kõneldakse ka selleks otstarbeks Peetri tehaste rentimisest. Siin aga kuuldub ka, et hoolekanne olewat rendihinnaks määranud 11 miljonit marka aastas, mis on wähem kui 1% tehase wäärtusest. Tehase ehitamise peale on kulutatud üle ühe miljardi.

11 miljonit on aga sadamatehastele üle jõu käiw rent. Peale selle tuleks tal tasuda kapitaali protsendid, mis — Eesti panga protsent 8½% — kõige wähemalt 17 miljonit marka teeks.

Nagu alamkommissjonis selgus, on uute töökodade töösuurus järgmiselt hinnatud:

Riigilaewastiku jõumasinate hind 400 miljonit Eesti marka.

Iga laewa masin tarwitab umbes 5% suuruses oma wäärtusest remonti, seega kogu laewastiku peale 20 miljonit.

Laewastiku kere wäärtus 32.000.000.

Sellest summast remondiks 3%, see on 9 miljonit 600.000 marka.

Seega töötasu riigilaewadelt — 29.600.000 Eesti marka.

Sarnane summa ometi ei wõimalda 11 miljonit aastas rendiks ja 17 miljonit kapitaali protsentideks, kokku 28 miljonit. Pealegi oleks selle töö toimetamiseks tarwis 135 töölist, missugust arwu talwel tahetakse tõsta 270-ni.

Nagu näha, oleks sadamatehaste abiette wõteteks ümbermoodustamisel üks tagajärg ka see, et seal tööd mitte aasta

läbi ei jätkuks, waid ainult kuueks talwekuuks.

See muidugi tõstab nende töökodade kulusid.

Teedeministeerium ütleb, et ta sadamatehaste alt wabanewast maa-alast wähemalt 8 miljonit wõib saada. Kuid see oleks wõimalik ainult siis, kui see maa-ala aasta läbi kaupasad täis on. Kuid jällegi on teedeministeerium arwestamata jätnud selle maa-ala sisseseadmise, korraldamise ja teised kulud, mis enam kui 8 miljonit wälja teewad.

Nii siis, kokkuwõetult: nende andmete põhjal, mis Wabariigi Walitsus esitanud, Riigikogu sadamatehaste ümbermoodustamise küsimust põhimõttelikult otsustada ei wõiks. Wabariigi Walitsusel puuduwad nii sadamatehaste ümbermoodustamiseks kui ka sadama laiendamiseks tarwilikud kawad ja eelarwed. Küsimus wõiks alles siis arutusele tulla, kui need kawad ja eelarwed on esitatud.

Sadamatehaste praegusest kohast ärawiimine pole kaugeltki põhjendatud sadama territooriumi laiendamisega. Siin peawad küll mõõduandwad mõned muud põhjused olema, mis aga kaugeltki riigile sarnaste mitmesajamiljoniliste wäljaminekute tegemiseks mõõduandwad ei tohiks olla.

Riigikogu ei wõiks niisuguseid suuri küsimusi põhimõttelikult otsustada, ilma, et ta teaks, kui palju see riigile kulusid toob.

Sellepärast tohiks küll ainult üks seisukoht olla: käesolew seaduseelnõu tuleks tagasi lükata.

See wahest aitaks ka kaasa selleks, et teedeministeerium oma asju wähe korralikumalt hakkaks ajama, ja oma ette wõtteid tarwilikkude andmetega põhjendada püüaks.

Ja peale kõlblise tähtsuse oleks sellel riigimajanduses wäga suur praktiline tähtsus.

(Sekretääri kohale asub abisekretäär **J. Wain.**)

J. Piiskar (is.): Sadamatehaste ümbermoodustamise küsimus on juba pikemat aega olnud kõneaineks. On püütud teda mitu korda Riigikogus läbi rõhuda, kuid alati on ta peatama jäänud, sellel lihtsal põhjusel, et teedeminister ei püüagi põhjendada seda ettepanekut tarwiliste andmetega. Alles hiljuti wõeti see eelnõu päewakorralt ära, jällegi sel põhjusel.

et rahaasjanduse komisjonis läbi kaaluda täiendawaid andmeid, mis teada olid, peaasjalikult ajalehtede kaudu. Kui aga komisjon selle küsimuse päwakorrale wõttis, siis teatas walitsuse esitaja — samuti rõhutas seda ka põllumeestekogu rühma liige komisjoni praegune aruandja härra Tonkman, et ministril ei olla mingisuguseid andmeid. Härra Tonkman läks isegi tasakaalust wälja, haaras oma mapi ja ruttas uksest wälja. Warsti peale selle lugesime heameelega „Waba Maa'st“, et härra Tonkman ise olla käinud asja koha peal järele waatamas ja on kõik oma silmaga üle waadatud. Wõis loota, et härra Tonkman ise tõesti need lahtised küsimused, mis teistele selged ei olnud, ära lahendab. Kui aga härra Tonkman aruandjana oma suu lahti tegi, siis kuulsime jälle kord neidsamu äraleierdatud ja wanu põhjendusi: sadamatehased on wanad, halwasti korraldatud, hooned on laiali, ega wõimalda moodsat sisseseadet jne. Neid asju oleme Asutawa Kogupäewist saadik mitmel korral kuulnud. Küsimus ei keerle siis selle ümber, kas sadamatehased on moodsad tehased wõi on nad ära iganenud, kas need on asutus, mis wõib ajakohaselt töötada wõi ei ole need seda mitte. Et sadamatehased on wõrdlemisi halwas seisukorras, ja üldse oma korralduse poolest palju soowida jätawad, see on kõigile selge. Selle wastu ei ole keegi waielnud. Aga wastust küsimise peale, mis nendega teha, kuidas neid ümber korraldada ja kuidas nende puudustest lahti saada, selle kohta ei toonud härra Tonkman mitte midagi ette. Ja see just see halb asi ongi, et esitatud sadamatehaste ümbermoodustamine seaduse sisu järele lõpeb see ümbermoodustamine wõi ümbermoonutamine lihtsalt tehaste likwideerimisega, sest midagi ette ei tooda tehaste ümbermoodustamise kawatsustest, ja wist sel lihtsal põhjusel, et neid kawatsusi ei olegi. Sest kui kõneldakse tehaste teise kohta paigutamisest, siis on need ainult sõnad, mis ette on toodud, wististi samuti hulkade jaoks, nagu härra Riigiwanema kõnest kuulsime kokkuleppe 5. punkti suhtes, mida ei tulla wõtta täpselt, waid mis olla ainult hulkade rahustamiseks deklaratsiooni paigutatud. Mulle paistab, et seaduse lõpulause, et tehased „paigutatakse uue sadama piirkonda“ on samasugune deklaratsioon. Sest kui tõepoolest oleks tahetud sadamatehaseid ümber paigutada, siis oleks pidanud kõige-

pealt esitama kawa selle kohta mis ja kuidas just teha tahetakse, sest likwideerimise küsimus on kõrwaline küsimus ja tehaste ümberkorraldamine peaküsimus. Ja kui siis esitatakse eelnõu senniste tehaste likwideerimiseks, aga uute sadamatehaste wõi töökodadekohta jäetakse küsimus lahtiseks, siis on kätte saadud, mida nähtawasti tahetaksegi: likwideerida praegused tehased ja uusi üldse mitte asutada. Esitatakse ehk küll mõnesajamiljoniline eelarwe ja öeldakse: ehitaks heameelega, aga ei saa, sest pole raha. Sellepärast peaks just esimeses järjekorras kõne alla tulema küsimus, mis teha tahetakse, palju see maksma läheb, kuidas ja kuhu teha tahetakse. Aga igakord, kui neid asju käsitatakse, tuleb walitsus kangekaelselt lihtsa likwideerimise seadusega.

Siis edasi. Eelkõneleja tähendas selle peale, ja see on tõesti nii, et praegused tehased ei sündida sinna piirkonda, kus nad on, et need asjata kallist sadama piirkonna maa-ala tarwitada jne. Aga ei ole jällegi ette toodud, k u i d a s j a m i l l e k s seda maa-ala tahetakse tarwitada ning kas on kõige otstarbekohasem sadamat selles suunas laiendada, otsaga linna tuua, wõi ehk on palju odawam, palju kergem tee sadama laiendamiseks sadamasildade laiendamine mere poole, kus wee sügawus olemas, kus ei tarwitse kitsaid kaanale süwendada jne. Wõib olla, oleks see palju kergem ja odawam laiendamise wõimalus. Nagu juba eelkõneleja näitas, ei ole millegagi suudetud põhjendada, et sadamat tõesti selles ulatuses tarwis on laiendada.

Samuti on kõneldud, et praegused tehased takistawad raudteesõlme ümberprojekteerimist ja mõningate teiste kawatsuste teostamist. Aga näidatagu neid kawatsusi, näidatagu, kuidas mõeldakse sadama ja raudteesõlm ümber korraldada. Näidatagu, et on otstarbekohane niiwiisi toimetada ja toodagu wastawad projektid ette. Alles siis on wõimalus Riigikogu liigetel kaaluda, on wõimalus näha, kui palju kõik see ümberkorraldamine, see loomulikult peetaw sadamatehaste ümberpaigutamine teise kohta ja maa-ala teisteks otstarbeteks kasutamine kasulik on. Kõike seda ei ole aga mitte tehtud.

Eelnõus leiame märkuse, et sadamatehased ümber moodustatakse selles ulatuses, mis wõimaldaks täielikult praeguste ujuwate dokkide ära kasutamise. Ajakirjanduses kirjutas keegi inseneer, kes

selles küsimuses arwatawasti asjatundja, et praegused dokid on küsitawa wäärtusega. Jällegi ei ole selgust, missuguses seisukorras dokid on. Kas nad praeguses seisukorras tulewikus on tarwitatawad, wõi tulewad ümber ehitada. Missugune nende wahetkord on seal ja missugune uues kohas? Kõik need küsimused on jällegi lahtised. Wististi on õigus sellel, kes ajalehes otsekohe wälja ütles mõtte, et riiklikud sadamatehased wõi sadamatöökojad on teataw kurjus Eestis, millest tuleb lahti saada. On kurjus sellepärast, et nad teewad raskusi era metallitööstusele, wõttes eratööstuse eest töö ära. Sadamatehased just nagu wõida oma parimate tingimistega teised surnuks wõistelda. Ja kui riik ei taha eratööstusele takistusi teha, siis pidada ta oma tehased likwideerima. See on otsekohe wäljendatud seisukoht. Ja kõik need materjaalid, mis Riigikogu liigetele kätte saadetud on, tõendawad ainult seda püüet. Ka aruandja seletusi ära kuulates, ei ole meie lahti saanud muljest, et selle eelnõu sihiks on: waja riiklik ettewõtte likwideerida, et see ei wõistleks eratööstusega. Ja muud ei ühti. Loomulik, et kui hakatakse likwideerima, siis jällegi mitte ainult waranduste mahamüümine, millest härra rkl. Weberman eelmisel koosolekul wäga kujukalt näitusi ette tõi, waid terve see likwideerimine muutub teatawaks teenimise wõimaluseks. Meie teame, kuidas on likwideeritud näituseks, toitusministeriumi ja mõne teise ministeriumi osakonde, mille ülesanded ammugi juba lõppenud, aga likwideerimise komisjonid aastate kestes ikka edasi likwideeriwad.

Kui siis nüüd sadamatehaste likwideerimise komisjon tööle pandaks, siis kestaks see likwideerimine wist igawesest ajast igawestj ja riik peaks alatasa uusi summasid kulutama küll hoonete mahawõtmiseks, küll juhtiwate isikute palkadeks jne. jne. Ja kui kõik see on tehtud, siis leitakse ükskord, et uute tehaste ehitamiseks raha ei olegi ja need jääwadki ehitamata ehk tehakse siis eratehaste tühjade ruumide üürimiseks sarnaseid lepinguid, mille wõimaluse peale ajalehtede kaudu on näidatud, kus uued tehased suurte hoonete eest, mida ei saa terwes ulatuses tarwitada, kõrget üüri peawad maksma.

Kõike seda arwesse wõttes peame meie samale seisukohale jääma, kus oleme

alati olnud, kui see küsimus päewakorrale on kerkinud. Meie ei eita seda, et sadamatehased halvasti on sisse seatud, et neid ümber korraldada tuleb moodsate tehaste nõuetele wastawalt, kuid meie ei saa praeguste tehaste likwideerimisega päri olla, senni kunni ei ole näidatud, mis kawatsetakse teha ja kuidas kawatsetakse teha. Senni oleme ainult näinud, et on tegemist riikliku ettewõtte häwitamisega. Sarnastele püüetele ja sarnastele katsetele meie kaasa tunda ei saa ja sellepärast ei saa meie seaduseelnõu poolt olla. Kui tahetakse sadamatehastele moodsaid töökodasid muretseda, siis töötatagu wälja kawad, esitatagu need kawad ja kalkulatsioonid, ning näidatagu, kuidas sellega ühenduses wabanew maa-ala ära tarwitatakse. Näidatagu ka, kuidas sadamatümbemoodustada kawatsetakse, toodagu ette kõik sellekohased andmed ja kawad, mis arwudega peawad põhjendatud olema, ja siis alles on võimalik seda küsimust kõne alla wõtta, warem aga mitte.

E. Weberman (rhws. w.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Aruandja ettekandest tekkis mulje, nagu oleks selles seaduses ta praeguses Riigikogule esitatud kujus kõik endist wiisi jäänud, nagu oli seda Wabariigi Walitsuse ettepanek. Aruandja sõnade järele sisulisi muudatusi pole olnud. Sel puhul pean oma kohuseks tähendada, et sisulised muudatused selles redaktsioonis, mis täna Riigikogule ette kantud on, on olnud, ja õige suured. Juba aruandja kõnest kuulsime meie, et muudatusena on wälja jäetud wiis paragrahwi. Kui arwesse wõtta, et terve see seadus oli seitsme-paragrahwiline ja praeguses seaduses on järele jäänud ainult kaks paragrahwi, siis ei saa eitada, et wiis paragrahwi tõesti wälja jäid. Nende püüete selgitamiseks, mis siin härra teedeministri kohta wäga iseloomustawad on... (M. Laarman (põl.): Õige pikk pealkiri.)

Ka pikk pealkiri, härra Laarman, ei warja teinekord teedeministri tõsiseid soowisid. Siin on tarwis sellepärast siis peatada selle juures, milline on siis see osa, mis rahaasjanduse komisjon oma rõhuwat enamuses leidis tarwiliku olewat wälja jätta. (M. Laarman (põl.). Rääkige sellest osast, mis Teile sisse wõtsite!) Ehk härra Laarman ootab nii kaua, kunni sõna saab.

(J. Piiskar (is.): Wõtku wett suhu!)

See osa käsitas sadamatehaste waranduste likwideerimist. See seadus oma eelmises redaktsioonis, mis Wabariigi Walitsus esitas, oli sisuliselt peasjalikult mitte „Riigi sadamatehaste ümbermoodustamise seadus“, nagu ta pealkiri tähendas, waid oli, nagu üks eelkõnelejatest juba nimetas, sõna tõsisel mõttes „Riigiwaranduste likwideerimise seadus“. Üks eelkõnelejatest nimetas, et selles esimeses kawas oli ette nähtud väga lihtsustatud kord, mis taheti maksma panna nende waranduste likwideerimiseks. Et sadamatehaste warandustest juba mitu korda Riigikogu kõnetoolilt juttu on olnud, siis on tarwilik Riigikogu liigetele meelde tuletada, mis warandused need õieti on ja paari sõnaga nimetada, kui suur on nende wäärtus. Meriasjanduse peawalitsuse eriteadlaste arwamise järele wõiks nende waranduste wäärtus 100 miljonit kunni 500 miljonit olla. Mispärast nii suur wahe? Sellepärast, et umbkaudselt hinnatud olid nemad ammu aega tagasi, kui meie rahakurs oli teine ja siis wahepeal arwati need summad lihtsalt ümber. Tegelikku hindamist aga üldse ei ole olnud. Ei saa salata, et need warandused ei ole mitte suures osas meie praegu tarwis. Neil on eriwäärtus. Nimelt on seal eriwarandusi, mis Wene ajal koondati suurte sõjalaewade ehitamiseks ja remonteerimiseks. Need on eriwarandused, mis, kui neid praegu meie turul müügil lasta, ostjaid ei leia sarnasel mõdul, kui seda tarwis oleks. Sest tarwitajaid niisugusele erikaubale wõib olla Eesti piirides ei olegi. Sellepärast oleks siis arusaadaw olnud, kui härra teedeminister oleks esitanud mingisugused kawad waranduse likwideerimise korra kohta, mis moodi tema tahab neid warandusi likwideerida. Sisuliselt sarnase likwideerimise korra kohta käiw ettepanek oli täiesti otstarbekohane. Wabariigi Walitsuse seletuskirjas, mis seaduse eelmise redaktsiooni juurde lisatud oli, juhtis härra teedeminister täiesti õieti tähelepanu selle peale, et weel esimene Riigikogu oli temale sarnaseid näpunäiteid teinud, kuid härra teedeminister ei ole sellest õigeid järeldusi teinud. Ma arwan, et I Riigikogu mõtles siin juures otstarbekohast likwideerimist, mitte aga likwideerimist likwideerimise pärast, ma ütleksin — likwideerimist maksu mis maksab. See

wiimane wormel, likwideerimine likwideerimise pärast, likwideerimine maksu mis maksab, see just awaldub wälja-jäetud wiies paragrahwis. Seal oli niisugune lihtne likwideerimise kord ette nähtud, mis peasjalikult erines maksu korra korra sellega, et oli öeldud, et teedeminister wõib „majanduslikul alusel“ seda teha. On arusaadaw, et siis rahaasjanduse komisjoni liikmed õigustatud imestusega küsisid, mis siis mõtleb härra minister „majanduslikul alusel likwideerimise all“, ja teiseks, kas siis sellele „majanduslikule alusele“ ei saaks mingisuguseid selgitawaid põhijooni tõmmata. On teada, et teisel niisuguseid asju korralikumalt lahendatakse ja selle kohta toodi rahaasjanduse komisjonis andmeid ette. On ju teada, kuidas sõjaaegast järelejäänuid mitmesuguseid suuremaid warandusi likwideeriti neis riikides, kus riigi asju korralikumalt aetakse, kui meil, nagu näiteks Inglismaal, kus niipea, kui waherahu tehti, osati läbi wiia sarnaste waranduste likwideerimist kindla süsteemi järele — olles kontaktis parlamendiga. See likwideerimine lihtsustatud, kuid ikkagi kindlas korras, andis Inglise riigikassale väga suuri summad, ning kahjud, mis möödapääsemata sõjaaegast jäänud waranduste likwideerimisel, need kahjud olid Inglise walitsusele palju wäiksemad, kui nad oleks olnud muul teel ehk ilma süsteemita likwideerimise juures. Sellepärast oli otstarbekohane ja arusaadaw, kui rahaasjanduse komisjoni üksikute liigete poolt seati üles nõudmine, kas härra teedeminister ei wõiks üles tähendada ja ära määrata neid põhimõtteid, neid põhijooni, millisel alusel warandust, mida hinnatakse sajast miljonist kunni poole miljardini, mis moodi seda likwideerida. Sellepeale wastas härra teedeminister temale omase lihtsusega: „Ega meie komisvoyageuri ametisse ei wõi palgata, ega kaubanduskäsiraamatuid wälja anda.“ Kuid kui arwesse wõtta nende waranduste wäärtust ja seda, et neil warandustel täiesti eriiselo on, siis oleks ju täiesti arusaadaw, kui Wabariigi Walitsus nende likwideerimiseks töötaks wälja kawa ja määraks ka teatud summa selleks, et kasulikult ja otstarbekohaselt likwideerida. On ju harilik asi, et suurte waranduste likwideerimisel teatud summad ka kuludeks määratud peawad olema, kas $\frac{1}{2}\%$, 1% wõi 2% ja sadamatehaste ülisuurte waranduste juures teeb see miljonid ja mitmed

miljonid wälja. Sellepärast on asi wäärt, et teda põhjalikult läbi töötada, Riigikogule esitada ja Riigikogult wastawat krediiti saada, et niisuguseid suuri riigiwarandusi likwideerida. Kõike seda ei pidanud aga Wabariigi Walitsuse nimel härra teedeminister mitte tarwilikuks, ja meil rahaasjanduse komisjonis, mille liige ka mina olen, ei jäänud muud üle, kui maha tõmmata need paragrahwid, sest härra teedeminister seadis alternatiivi üles, kas likwideerida majanduslikul alusel ehk üldse likwideerimine wälja jätta. Aga neid soowiawaldusi ja näpunäiteid, mis juhatasid teiste riikide kogemuste peale, neid wõttis härra teedeminister naljatoonil, nimetades seda „commisvoyageurimiseks“ wõi kaubandusliku käsiraamatu wäljaandmiseks. Et aga Riigikogu liikmed, kes moodustawad rahaasjanduse komisjoni, ei saanud waadata niisuguse suure waranduse likwideerimise peale nii lihtsalt, kui seda tegi härra teedeminister, siis otsustati need paragrahwid hoopis wälja jätta. Wäga iseloomustaw sel puhul selle seaduse kohta oli see, et härra teedeminister tõendas, et kui teie mitte niisugust seadust wälja ei anna, mis mulle wõimaldaks lihtsustatud korras riigi sadamatehaste warandusi likwideerida, siis wõiwad nad likwideeritud saada kuritahtlikul teel. Ta ei ütelnud küll otsekohe nii, waid tõi sealjuures wäga piltliku näituse, mida iseloomustamiseks tarwilik oleks olnud kõigil Riigikogu liiketel kuulata. Härra teedeminister tõendas, et warandusi on tarwilik kiires korras likwideerida sellepärast, et kui seda mitte ei tehta, siis kaowad nad ise ära. Teedeministri poole oli pööranud keegi härra — jutt oli suwel, see wõis siis wast kewadel olnud olla, kes oli ütelnud: „Härra minister, ma wõin igasuguse waranduse, mis teil sadamatehaste ladudes on, kõrwale toimetada kolme päewa jooksul ka siis, kui Teie, härra minister, teete korralduse ka kõige waljemat walwet sisse seada. Seda ette teatades wõin ma ka kihla wedada selle peale.“ Üks rahaasjanduse komisjoni liige palus seda ütelist protokolleerida ja küsis, kas härra minister wõttis selle kihlweo wastu. Wastus selle peale jäi wõlgu. Ka pärast seda kui see teade ajalehtedes ilmus, ei lükatud seda ümber, härra minister ei wistanud mitte, kas wõib temale alluwest riigi sadamatehaste ladudest igasugust warandust kolme päewa jooksul ära

tuua nii, et minister isegi ei saa midagi teha, wõi mitte. Niiwõrd halb on nende waranduste likwideerimise küsimus. Ma ei arwa mitte tarwilikuks peatada nende wäiksemate wäärnähtuste juures, mis olid puudutatud neljapäewase arupärimise puhul. Sellega on siis ka seletataw, miks käesolew seadus sisaldab ainult 2 paragrahwi, aga mitte 7. Eksib sellega härra aruandja, kui ta ütleb, et sisulisi muudatusi ei olnud. Nagu näete, austatud Riigikogu liikmed, sisulised muudatused olid ja need sisulised muudatused on wäärt sadasid miljonid. Riigikogu rahaasjanduse komisjoni liikmed ei leidnud sedawõrd julgust, et nende sadade miljonite saatust kerge käega otsustada ja neid härra teedeminister Ipsberg'i käsutusse „majanduslikul teel“ kergel wiisil likwideerimiseks usaldada.

Üle minnes asja sisulise külje juurde, teen mõne tähenduse nende paragrahwide kohta, mis järele jäänud selle seaduse täna meile esitatud redaktsioonis, paragrahwide kohta, mis räägiwad ainult sadamatehaste ümbermoodustamisest ja jätawad waranduste likwideerimise küsimuse kõrwale. Selle juurde üle minnes tähendaksin siin kõige pealt järgmist. Tuuakse ette motiivid, et sadamatehased on tarwis ümber moodustada mitmesugustel põhjustel. Esiteks seda, et sadamatehased ei wasta oma otstarbele. Nad on laiali pillatud üksikutes hoonetes ja töö, mis on tarwis korraldada, läheb sellepärast kalliks maksma, tähendab, tehased ei ole mitte küllalt süstemaatilisel ja otstarbekohaselt konstrueeritud. See on õige, sadamatehased on halvasti konstrueeritud. Teiseks, öeldakse, et sadamatehaste all olew raioon on tarwis sadamategewuse laiendamiseks. Ka see on õige. Tehased wõtawad seal rohkem maa-ala ära, kui nendel tõesti nende töömastaapi silmas pidades, tarwis on. Ei wõi olla kahte arwamist selle juures, kas meil seda raiooni tarwis on wõi ei. Sadamatehaste laiendamiseks on tarwis... (J. Kes küll (m. o.): Mis jaoks?) Mina arwan, et Teie minu eelmistest sõnadest, härra Kes küll, seda oleks pidanud aru saama. Mina rääkisin praegu, et sadamatehaste hooned asuwad laiali pillatult territooriumil ja et sadamatehastel palju suurem territoorium tarwitada on, kui tal seda ökonoomilistel põhjustel tarwis oleks. On arusaadaw, puht teoree-

tiliselt küsimuse peale waadates, et sadamatehaste raioon peaks rohkem ökonoomiliselt tarwitatud saama. Teiseks, praegune sadamatehaste raioon ulatab kitsa ribana erakruntide wahele, sellega pärissadama raiooni, mis selles sihis praegu kawatsusel, ebakohaselt kaugeemale jättes. Kokku wõttes annab see tunnistust mittemoodsast sadama sisse-seadest, kuna seal on tükk maad ja basseini mida wõiks otstarbekohasemalt ära kasutada. Kui sellest tahetakse järeldada, et sadamatehaste ärawiimisega wabanenud maa-ala saab niisama suure tasuga rendile anda, kui seda on sadama kaide juures olew maa-ala antud, ja selle najal tahetakse kalkulatsioone teha, et kui sadamatehased sealt ära wiiakse, siis nii ja nii palju sealt kasu saadakse, siis on see muidugi oletus, mis täiduda ei wõi. Praegusel silmapilgul ja ka lähemas tulewikus ei wõi kindel olla, et mingisugust tulu selle maa-ala kasutamisest saada wõiks, vähemast lähemal ajal mitte. Kindlaid plaane wõi kawatsusi ei ole esitatud Riigikogule ja ei ole ka kuulda olnud, et üldse olemas on kindlaid plaane selleks, milleks tahetakse sadamatehaste praegust maa-ala otsekohe tarwitada. Ja see moment on väga tähtis. Ühest küljest tõendab teedeminister, et sadamatehaste ülewiimine on tarwilik. Teisest küljest on meil teada, et seesama teedeminister on Wabariigi Walitsusele teinud ettepaneku tänawu suwel 14. juulil, et aktsiaselts „Aeronautile“ rendile anda 12 aasta peale Tallinna wanasadamast maatükk 200 ruutsülla suuruses lennukuuride ja teiste lennumasinade jaoks hoonete püstitamiseks. Ja Wabariigi Walitsus oma otsusega 18. juulist kinnitas selle ettepaneku. Seega on siis sadamas ja nimelt seal kohal, kus purjelaewad Tallinna elanikkudele puid tuues seisatawad, kolmas kai elewaatori juurest, kus meresügawus 28 jalga, sinna leiti härra teedeministri poolt tarwiliku olewat aeroplaanide jaoks ja teiste ehituste jaoks 200 ruutsülda maad rendile anda 12 aastaks. Mis siis see näitab? Nähtawasti arwab härra teedeminister, et meie sadam on nii kui nii lai, kui sinna wõib lennumasinade jaoks 12 aasta peale hooneid püstitada. Härra teedeminister nähtawasti ei usu, et 12 aasta jooksul ja ka praegu sadamaraioonil mingisugust tarwidust peale lennu angaaride leida wõiks. Kui asi nii on... (W a h e h ü ü e: K a s

teedeminister ise „Aeronauti“ aktsionäär on?) Ma ei tea mitte, kas ta seda on, kuid nimetan waid, et „Aeronaut“ on see aktsiaselts, kellele Wabariigi Walitsus otsustas 12 aasta peale sadamaraioonist 200 ruutsülda rendile anda. Seega siis näeme, et walitsus vähemast ei arwa mitte tarwiliku olewat praegust sadamaraiooni ka enne tehaste ülewiimist kasutada otsekoheks otstarbeks, waid annab teda kõrwaliste eriliste otstarbete jaoks wälja. Samal ajal... (L. Johanson (sd.): Kas hipo-droomi jaoks antakse ka sadamasse maad?)

Juhataja J. Tõnisson: Palun mitte kohtade pealt kahekõnesid pidama hakata.

E. Weberman (rhws. w.): ...Samal ajal, kui härra teedeminister sel wiisil talitas sadama piirkonnas olewa maa-alaga ja isegi sadama kai ääres olewa maa-alaga, samal ajal aga toonitas härra teedeminister möödapääsemata tarwidust, et sadamatehaste maa-ala on niiwõrd tarwis, et sadamatehased tulewad sealt ära wiia ja teise kohta üles ehitada. Algu-ses ei teatud mitte kuhu, kuid wiimaks selgus, et miinisadama piirkonda. Kui nüüd wõtta puht teoreetiliselt, mis on siis sadamatehastele parem, missugusel juhtumisel saawad nad otstarbekohasemalt ja moodsamalt töötada, kas praeguses wõi uues kohas, siis ei wõi jällegi mitte kahte wastust olla. Muidugi teada, uues kohas üles ehitades saaks see olema tehniliselt palju parem, sest seal oleks kogu tööstus koondatud, nõnda et järewalwe, juhatus, kohalik transport, küte, juhed, torustik, ladude kulud ja kõik muud niisuguste asjade peale minewad kulud oleksid vähemad, oleksid minimaalsed. Ja dokkide lähedus wõimaldaks ka eksploateerimise ja seal tehtawate tööde kulude vähendamist. See on puht teoreetiliselt, kui mitte arwesse wõtta, mis see maksuma läheb. Nende kalkulatsioonide juures on arwesse wõtmata jäetud see majanduslikult väga tähtis osa, mis iga ettewõtte asutamisel on, nimelt amortisatsioon. Igal tehasele on peale jookswa kohaliku eksploatsiooni kulude weel raske koorem praegustes oludes, kus ehitamine nii kallis on, see on sissepaigutatud wäärtuste amortisatsioon, mis põhjust annab oletada, et saaduste hinnad tehaste uuesti ülesehitamise puhul kohutawalt suureks kaswa-

wad. Wabariigi Walitsuse seletuskirjas on öeldud, et tehaste ülesehitamine läheks umbes 130 miljonit maksma. Asjatundjate arwates wõiks see isegi paarisaja miljoni ümber maksma minna (K. Tonkman (põl.): Wabariigi Walitsuse seletuskirjas seda ei ole!) Wabandage, mitte seletuskirjas, waid rahaasjanduse komisjoni, Wabariigi Walitsuse esitaja, härra teedeminister Ipsbergi seletuskirjas. See on materjaalina selle akti juurde pandud, mis, härra Tonkman, Teie käes. Palun see lahti teha, siis näete, et see on igatahes nii Wabariigi Walitsuse poolt esitatud andmete järele. Selle kalkulatsiooni järele läheb see maksma 130 miljonit. Eemalolijad eriteadlased arwawad, et selle summaga kindlasti läbi ei saa. Oletame siiski et see on 130 miljonit täpipealt, siis oleks selle kapitaali protsent, — kui seda wõtta kõige madalama, näituseks 6 protsendiga, aga Eesti panga protsent on kõrgem — ja kui wääratuse amortisatsioon on 5%, mis ka on wäga madal, siis saaksime kokku 11%, ehk 130 miljoni pealt 14 miljonit aastas. Kapitaali protsendid ja wäärtuste amortisatsioon, see kulu tuleks nüüd täiesti juurde nendele kuludele, mis praegu sadamatehased kannawad. Praegu kulutab sadamatehas tööliste palkadeks umbes 13 miljonit aastas, ning amortisatsiooni kulud tõstaksid seega tehase kaudseid kulusid weel 13% wõrra. Et ma aga raha protsentideks wõtsin 6%, tegelikult peaks see aga 8 ehk 9% olema, siis oleks see tehaste kaudsete kulude tõusmine 13 miljoni asemel 30 miljonit. Ja see on wäga suur hindade tõus, mis aga paratamata oleks, kui meie tahaksime tehaseid käima panna, ja kui see meile mitte muret ei teeks, kust wõtaksime meie selle raha.

Kuid kergelt selle peale ikkagi wadata ei saa.

Waatame asja peale teisest küljest. Kui nüüd sadamatehased miinisadamasse üle wiiakse, siis on umbes kolm kuud jääolude tõttu ühendus kaubasadamaga katkestatud.

Öeldakse, et meil on jäälõhkujad, kuid ega jäälõhkujatega ei suudeta ka kuigi palju seda ühendust pidada, sest et nendel masinad on suurejõulised, ja sellepärast tarwitawad nad ka wäga palju kütet. Peale selle on nendel jäälõhkujatel ka oma otsekohesed pärisülesanded, sest nii kui nii on tarwis sissetulewate lae-

wade liikumist korraldada, kui ka ujuwate kraanade liikumist, ning mina arwan, et seal peawad ikkagi mõnesugused töökojad koha peal olema. Teiseks on tehniliselt laewanduse alal täiesti paratamata, et seal, kus laewad alaliselt seisawad, ei saa töökodasid paigutada 4—5 wersta eemale. Kui nüüd aga wiiakse tehased miinisadamasse üle, siis peab paratamatalt iga wäikest parandustööd 4—5 wersta eemalolewasse töökotta saatma. Et seda aga igakord wõimatu teha on, sellepärast arwan mina, et mingisugused wäiksemad töökojad peawad ka sadamasse jääma.

Teiseks wõiks ju tõsta küsimuse üldulatuses ülesse, kas on siis meie metallitööstuse seisukord Eestis nii hiilgaw, et on otstarbekohane määrata riigi kulul sadandeid miljonid selleks, et üles ehitada uut ajakohast töökoda, moderntehast. Meie teame, et see seisukord kaugeltki nii hiilgaw ei ole ja et metallitehastel Eestis praegusel ajal tööd ei ole, ning et nad täiesti kiratsewad. „Dwigatel“ on peaaegu suremas, „Noblessner“ on surnud, Wene-Balti tehas püsib waewalt jalul, kuid meie mäletame, et Riigikogu määras temale 90 miljonit selleks, et nii ütelda hiidlase keeles „henge sees hoida“, kui tööd temal ei ole. „Krullii“ ei ole ka mitte palju tegemist ja „Ilmarine“, kui ma ei eksi, töötab peaaesjalikult weel kui jahuweski, kuma isegi sõjaministeeriumi „Eerika“ ja kõne all olevad sadamatehased kannatawad tööpuuduse all. Niisuguse majandusliku kurwa wäljawaate juures meie metallitööstuse ette wõtetes oleks täiesti suur ülekohtus kulutada rahwa raha kas wõi 130 miljonit ühe uue metallitööstuse ehituse peale.

Kuid ühe osa kulusid olen siin weel nimetamata jätnud. Kui siis tahetakse tõesti sadamatehast üle wiia teisale, siis wabaneb maa-ala Tallinna kaubasadamas ja see tuleb korda seada, ning ei wõi mitte alles jätta neid majalogusid, mis praegu on. Selle maa-ala kordaseadmine läheks jälle umbes 200 miljonit maksma. Kõigi, nij hästi ümberwiimise, kui ka kordaseadmise kulude ja igasuguste korraldustööde kulude peale on ette nähtud rahaasjanduse komisjonis ainult 130 miljonit, kuid ei oleks mitte liialdatud, kui ütelda, et 130 miljonile tuleks weel 200 miljonit juurde arwata, mis praeguse tehaste ümberpaigutamise puhul wabanewa territooriumi kordaseadmine maksma läheks.

Ühes sadamatehaste ülewiiamisega tuleks automaatselt ette wõtta järgmised mitte hädatarwilised ümberkorraldamised: merejõudude staabi ja intendantuuri ülewiiimine, mis praegu asuwad ka sadamatehaste läheduses.

Kokku wõttes saaksime järgmise kulude üldsumma: praeguse tehaste maaala kordaseadmine umbes 200 miljonit, merejõudude staabi ja intendantuuri ülewiiimine 100 miljonit, miinisadama planeerimine ja elumajade ehitamine — 100 miljonit, nii et kokku tehaste ehitamisega saaksime vähemalt pool miljardit kulusid. Seda hiigla summat arwesse wõttes ja teiselt poolt meie rasket rahaasjanduslikku seisukorda — ei saa teisele arwamisele tulla, kui, et praegustel oludel meie sarnaseid kulusid teha ei saa. Ettetoodud põhjustel arwan mina isiklikult, et oleks palju õigem, kui sadamatehased saaks koondatud nende praegusel territooriumil niisuguses ulatuses, et umbes 70% maa-alast wabaks jääks. Sarnased kawatsused olid olemas, kuid nad olid mingisugustel põhjustel kõrwale heidetud. See annaks wõimaluse sadamasse uut juurdepääsuteed saada ja uusi aitasid ehitada, kui neid peaks tarwis olema. Kulusid nõuaks seega umbes neli korda vähem. Käesolew, meil täna arutusel olew projekt nõuab aga sadasid ja sadasid miljonid kulusid ja Riigikogu ei peaks mitte nii kergel käel astuma seda tähtsat sammu.

Tahtsin weel tähelpanu juhtida selle iseäralise wiisi peale, mis tarwitusele wõetud selle seaduse esitamisel, et ei arwatud tarwilikuks Riigikogule mingisuguseid kindlaid kawatsusi esitada, isegi mitte rahanõudmist teatud kulude jaoks. Taheti waranduste likwideerimiseks ja tehaste ümbermoodustamiseks saada lahitud käed, mis wõimaluse annaks, nagu üks eelkõneleja nimetas, saada tühja paberi meie allkirjaga, see tähendab blankoweksli selleks, et härra teedeminister sinna peale kirjutaks niisugused summad, niisugused kulud, mida ta aga ise kunagi tarwilikuks loeb. Kõik püüded saada konkreetseid ettepanekuid rahaasjanduse komisjoni ja alamkomisjoni pikkadel istungitel — jäid tagajärjetuks ja selle järglusest tuli siis täna see seaduseelnõu kahe paragrahwina ette, mis sel kujul, arwesse wõttes, et esitatud materiaolid nõrgad, täiesti wastuwõtmata on. Sadamatehaste uuesti ehitamine, asutamine ja laiendamine samal ajal kui riigiwalitsus

on ise kawatsenud riiklikka laewu likwideerida — on iseäralik. Meie teame, et paljudes riikides ei ole mitte riiklikka sadamatehaseid. Soomes, kus ometi on olemas oma sõjalaewastik, said Wene ajast pärit olewad kroonu sadamatehased ühes wastawa maa-alaga Helsingi linnale ära müüüdud, seal saadakse läbi eratehastega. Mõnesugused töökojad on muidugi tarwilikud. Uusi sadamatehaseid ehitada aga oleks majanduslikult mitteõigustatud samm. Sellepärast tuleb nende uuesti asutamist riigile koormawaks ette wõtteks pidada, mille teostamist milgil tingimisel lubada ei saa. Oleks soowitaw, et Riigikogu selle seaduseelnõu tagasi lükkaks.

K. Wirma (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui waadata käesolewat seaduseelnõu, siis tuletab see hästi meelde aega, kus Wabariigi Walitsus ajutise walitsemise korra § 12-a külluse sarwest raputas seadusi wälja. Kui sel ajal sarnane juhtumine wõimalik oli, et anti seadus, mis tarbetu oli sellepärast, et juba tsaariajal oli seadus ära muudetud, mida weel kord 12-a põhjal taheti muuta, siis oli tol korral see arusaadaw ja seletataw. Nüüd, kus meil juba seadusandlus on arenenud, kus seatakse üles suuremaid nõudmisi: et asutatagu kodifikatsiooni osakond, et palgatagu Riigikogu juurde asjatundjaid isikuid, kes seadusi korrapärasemalt kujundada aitawad, oleks praeguse seaduse wastuwõtmine arusaamatus peale nende jõupingutuste, mida on meie seadusandluse alal katsutud kätte saada. Mida siis tahab see seadus kätte saada? See seaduseelnõu tahab walitsusele luba anda ühe niisuguse asutuse, noh ütleme, ümberpaigutamiseks, mille kohta ei ole seaduses kindlaid norme näha. Nagu siin on juba räägitud, on see sadamatehas tekkinud pikkestest töökodadest, on teatud asutuste juures olnud, ja ei ole kunagi olnud mingi seadusega kindlaks määratud alusel seisew asutus. Nüüd korruga selleks, et teda teise kohta ümber paigutada, on suurt seadust tarwis. No kuulge, see on imelik seisukoht, missugust meie seadusandluses ennem näha ei ole olnud ja see oleks uus praksis sellel alal. Ma saaks aru, kui oleks selles seaduseelnõus sellele asutusele, mis wõib olla, aastate jooksul on kujunenud niisuguseks, et ta sisemist korraldust on tarwis ära tähendada, mingisugused sisemised korraldused ette nähtud, umbes selles mõttes, nagu meil põhi-

määrustena on mõne asutuse kohta näha, siis oleks see täiesti arusaadaw. Aga nüüd ei jää muud üle, kui, nagu siin on juba öeldud, et walitsus nõuab teatud asja tegemiseks blanko-wekslid. Ma ei ole kaugeltki selles arwamises, et kõiki neid warandusi ja asju, mis sadamatehaste aidade on, mida seal alal hoitakse, et neid seal peaks alal hoitama. Kui siin rkl. Weberman ütles, et waadake, ühe hindamise järele on seal 500 miljoni eest warandusi, siis arwan mina, et see on ülekohus, kui warandus seisab seal ja roostetab ja selle waranduse hoidmiseks peab weel ladu katuseid tõrwama riigi rahaga. See ei ole õige ega otstarbekohane riigi majanduspoliitika. Ja mina olen kaugel sellest arwamisest, nagu siin oli kuulda, et waadake, Naissaares on palju nikkel-terast, ja et sellest wõiks häid habemenuge teha; see oleks minu arwates rumal arwamine, kui nii peaks küsimust pandama. Ka see ilus arwamine ja see pahandus, mis oli tol ajal, kui sadamasillalt koristati ära wana plekk ja müüdi wäljamaale, oli täiesti ilmaaegne, ehk küll wäga ilusasti jutustati, et „Ilmarine“ on omale uhke sulatamise ahju ostnud ja et nüüd ei ole meil rauda, mida selles ahjus sulatada. Nüüd aga näeme, et „Ilmarise“ tehas on terase sulatamise asemel jahu hakanud jahwatama. Waadake, need habemenugade tegemised ja terase sulatamised ei lähe mitte nii kiirelt, waid nendeks on tarwis suuremaid ettevalmistusi. Nii, et igatahes on selge, et praeguste sadamatehastes olewa waranduse asi tuleb tingimata korraldada. Aga selleks puudub see suur, wõi õigem see wäikenegi kawa. On teada, et alles hiljuti oli teedeministeriumis nõupidamine, kus käsitati raudteetehaste küsimust. See küsimus tõusis ülesse, kui oli arutusel Tallinna raudteesõlme planeerimise küsimus. Seal selgus, et raudteetehas tarwis ka ümber paigutada. Selle sama küsimuse juures tõusis weel küsimus, et kuidas siis on, — sellest on rahaasjanduse komisjonis räägitud juba I Riigikogu ajal, — kuidas oleks lugu, kui see üks tehas, kus on 400 inimest ametis, nimelt sadamatehas, saaks majanduslikult ühendatud teise tehasega, kus on tuhande inimese ümber töös, nimelt raudteetehasega. See küsimus on aga praegugi lahtine ja sellest korrapärast, kuidas asja tahetakse ajada, ei ole midagi kuulda. Sellepärast wõib kindlasti arwata, et terwe see sadamatehaste asi seisab selles, et sadamatehaste ümber-

paigutamise küsimusega tahetakse iseäralist korda saada waranduste likwideerimiseks. Siin ei saa mitte midagi muud oletada. Ja kui teie tuletate meelde neid wiit paragrahwi, mis siit eelnõu juurest on maha kustutatud, siis tõuseb küsimus, kas see mahakustutamine seda korda halwemaks wõi paremaks tegi. Kõige selle asja juures ei saa mitte niimoodi talitada, et ühe seaduseelnõuga wõetaks Riigikogu peale niisugune wastutus, mis tegelikult peaks olema wastutus walitsemise korras. Riigikogult tahetakse eriwolitust saada Wabariigi Walitsusele, aga Riigikogu ei tohiks oma õigusi sel alal mitte käest ära anda. Tuldagu ette ja nõutagu krediiti, näidatagu ära, kui palju sissetulekuid on wõimalik saada seiswate waranduste likwideerimisest, mida tehaste korraldamise tarbeks wõiks ära kulutada ja siis alles wõiks asja otsustamisele wõtta, kui see tarwilik peaks olema, siis tehtagu, kas wõi nii moodi, nagu härra Weberman siin soovitas, et kutsutagu kokku kõik maailma kaupmehed, müüdagu neile, tehtagu üks suur oksjon ehk tehtagu ükskõik kuidas moodi, aga ärgu lastagu neid warandusi roostetada, millest siin nii mitu aastat räägime. Tehtagu ükskõik mida ja julgegu walitsus midagi teha, aga ärgu weeretatagu see koorem Riigikogu peale öeldes, et näe, Riigikogu wolitusel nüüd müüme seda asja wõi paigutame ümber. Mul tuleb meelde eilne „Kaja“ seletus: „waadake, miljonid lendawad.“ See miljonite lendamine toodi ette awansina selle seaduseelnõu puhul, mis arwatawasti warsti Riigikogus arutamisele tuleb, nimelt awalikkude raamatukogude seaduseelnõu puhul. Aga mis seaduseelnõu see käesolew eelnõu on? Kas siin miljonid lendawad wõi libisewad? Miks ei olnud „lendamise“ artiklis ka see seadus tähendatud. Wõib olla, et siin on wahet tehtud lendamise ja tasku libisemise wahel, millest „Kaja“ waikib. Mina soowitaksin Riigikogule tõsiselt seda järel mõtelda. Walitsus saab Riigikogult usalduse ja peab teadma, kuidas ta seda usaldust tarwitada wõib. Kui walitsusel on kindel kawa täita, siis tehku seda ja juletagu seda teha, aga ärgu nõutagu mitte erilisi blanko-wolitusi.

Wõtame näituseks raudteetehased. Riigikogus on puhaskasu jaotamise kawa nii ütelda rippumas ja ei tea kuidas sellega talitada. Kawatseti üht moodi ja teist moodi, aga selle kõige juures selgus, et

selle suurema asutuse juures ei ole ka korralikku sisemist korda ja minule näib, et seda ei tahetagi maksma panna. Noh, niimoodi ei maksaks talitada ja Riigikogu ei tarwitse blanko-wolitusi wälja andma hakata.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Üks lugupeetud Riigikogu liige nimetas, et see küsimus on nii wana, kui praegune Riigikogugi. Ta on aga palju wanem, ta on niisama wana, kui Eesti riik. Juba Asutawa Kogu ajal oli see küsimus wäga teraw, sellepärast, et sadamatehaste korraldamine oli sel ajal wäga raske. Minu arwates on see küsimus täiesti ilmaaegu poliitiliseks küsimuseks tehtud. Sel ei ole mingisugust poliitilist alust, waid ta on täiesti tehniline küsimus, aga üks lugupeetud eelkõneleja nimelt härra Johanson wiis ta poliitilisele alusele. Kaks järgmist kõnelejat käsitasid seda küsimust palju asjalikumalt. Sadamatehaste ülewiiimine kaubandus-tööstusministeeriumi alt teedeministeeriumi alla ei sündinud poliitilisel põhjusel, nagu seda lugupeetud härra Johanson ette kujutada püüdis. Kui meil on meriasjanduse peawalitsus teedeministeeriumi all, kuidas wõiwad siis sadamatehased kaubandus-tööstusministeeriumi all olla. Loomulik, et ka sadamatehased teedeministeeriumi alla kuuluvad selle peale waatamata, missugusest erakonnast seal minister on. Siis tähendati selle peale, et sadamatehased olla alati kasuga töötanud. Mina igatahes ei julge seda tõendada, sest olen kolmest eelarwe-komisjonist osa wõtnud, aga mitte üheski ei ole sadamatehaste kohta weel aruandeid olnud ehk küll kõik eelarwe-komisjonid seda nõudnud on, nii, et keegi ei tea ütelda, et sadamatehased kasuga töötanud wõi otsotsaga kokku tulnud on.

Siin on nüüd kaks waatepunkti: üks, et enne, kui sadamatehaste ümbermoodustamine saab ette wõetud, peawad selle kohta eelarwed kokku seatud olema ja teine on see, mis selles seaduseelnõus esitatud, et walitsus tahab enne põhimõtetlikku otsust, kas tuleb neid üle wiia wõi mitte. Pean tähendama, et nende eelarwete kokkuseadmine, kui neid otsustatakse üle wiia, pole mitte wäikene töö ja wõtab, wõib olla, mõne hea miljoni krediiti, sest sellega on seotud ühtlasi sadama ümberplaneerimine, sadama laiendamine, sadamatehaste ülewiiimine ja osalt ka raudteesõlme ümberplaneerimine. Need

on kõik üksteisega wäga seotud ja kuidas seda siis nüüd teha, kas mitme suure detail kawa kokkuseadmise läbi, esitada neid ja siis alles hakata põhimõtetlikult otsustama, kas nad jääwad koha peale wõi tuleb neid ümber moodustada. Muidugi, kui on üks põhimõtetlik otsus, et näituseks jääwad koha peale, siis tuleks selle järele ka kõik kawad kokku seada ning eelarwed teha, teise otsuse järele tuleks enne suured detail kawad ette panna ja siis krediiti määrata. Ma ei wõi mitte ütelda, et see wekslite wäljaandmine siin nii tähtis oleks, sest seaduse järele ei saa walitsus mitte krediiti määrata enne kui ta seda Riigikogule esitanud ei ole ja Riigikogu esitab ja otsustab seda wäljaandmist.

Mis puutub teise küsimusse, kas peawad need tehased sinna jääma wõi peawad nad üle wiidud saama ja kas on sadama territooriumi laiendamine tarwilik wõi ei ole. Selle küsimuse üle, ütlen ma, on mitmel pool waieldud. Mina olen katunud kõiki neid waidlusi ära kuulata, see tähendab mitte ainult poliitiliste tege- laste, waid ka otsekohe nende spetsialistide arwamist. Need arwamised on enamasti kõik lahku läinud. Poliitiliste tege- laste poolt toetas oma wäga asjalikus kõnes lugupeetud härra Weberman tehaste endisele kohale jätmist. Aga selle- sama partei liige, lugupeetud admiraal Pitka arwas omal ajal, et need tehased peawad üle wiidud saama. Nüüd pean ma küsima, mis on selle põhjuseks? Kas ei ole mitte wõimalik neid samasse paika koondada, kus nemad praegu on. Ka selle üle on pikalt ja laialt kõneldud, tehaste ülewiiimisega wabaneks suur terri- toorium, nagu härra Weberman siis asja- likult tähendas, mis tingimata sadama laiendamiseks tarwilik on ja weel roh- kem on see tarwilik linna planeerimiseks. Ei saa ju enesele ette kujutada, et niisu- gune lobudik wõib tulewikus jääda, üks niisugune kuuride kogukümnetiinulise maa peal, linna ja sadama wahel. Nüüd on kü- simus, kui teda sinna ei jäeta, siis kuidas tuleks seda tulewikus korraldada. Ühed ütlewad, et kui teda sootuks teise koha peale wiia, siis tuleks see — nagu härra Weberman tähendas, 130 miljonit maksma. Mina isiklikult olen kindel, et see rohkem läheb maksma, sest nõnda kergesti ei saa suuri modern tehaseid üles ehitada, wõib olla, et see kõik kokku läheb maksma pool miljardit. Ja teine küsimus on, kui

meie need tehased sama paika jätame, kus nemad on, aga wabastame sellest territooriumist 75% sadama alla. Aga kas siis on ehitusi tarwis? Meie ei saa mitte nende ehitustega läbi ja sinna tuleks uusi ehitusi juurde ehitada ja wõib olla, et meie 500 miljoni eest ehitame sinna hooneid juurde ja jätame sadama ja linna wahele need tehased ja seega küsimus ei ole jälle lõpulikult otsustatud. Kolmas küsimus on, et jäetakse nad kõik sinna edasi, nagu ma härra Johanson'i kõnest aru sain. (L. Johanson (sd.): Tuleb kokku tõmmata, siis läheks see umbes 35 miljonit maksma.) Wäga wõimalik. Aga sadamatehase direktor tähendas, et see maksaks 90 miljonit, kuid meie härradele Riigikogu liigetele on ju teada, et kui öeldakse 90 miljonit, siis ta ikkagi 150 miljonit maksma läheb. Ei saa ju praegusel silmapilgul täpealset eelarwet teha. Kui meie neid nüüd koondame samasse raiooni, kus nad on, siis peawad nad sinna ju kauemaks ajaks jääma, meie ei wõi ju mitte ette öelda, et meie kümne aasta pärast jälle ehitama hakkame ja kui meie teame ette ütelda, et neid on tarwis ära wiia, siis hakatakse järk-järgult seda otsust läbi wiia, meie teame, et seda nii ruttu teha ei saa ehk seal küll kawatus on tehtud, et seda kahe aasta jooksul läbi wiia. Seda peaks minu arwates keegi tulema ja ütleva. Siin tõstis härra Wirma asjalikult küsimuse üles: kas on Riigikogul tarwis seda küsimust otsustada, et kas ei wõiks walitsus siin ühe niisuguse kawa järele töötada. Kuj tema teab, et tehased saawad üle wiidud, peaks ta tehaseid selle järele korraldama ja koondama. Aga ikka jääb lahtiseks küsimus, kes seda otsustama peab, kas wõib walitsus seda otsustada, wõi peab Riigikogus see küsimine otsustamisele tulema. Mina arwan, et walitsus ei saa mitte niisugust küsimust otsustada, tal peab siiski Riigikogu arwamine teada olema, sest walitsus hakkab sellel alal tegutsema, kuid tal ei ole selleks ju krediitid, mille juures siis Riigikogu wõib ütelda, et kes käskis teid sedawiisi teha — kes on teid wolitanud seda tegema. Seda kokku wõttes arwan mina, et siin ei ole mitte julguse küsimusega tegemist, waid see on meie kord nii. Kuigi meil ei ole siin eelarweid ega kawasid kinnitamiseks ette pandud — see ei tähenda weel mitte, et walitsus wõiks mingisuguste sajamiljoniliste nõudmistega

esineda, sest sarnaseid nõudmisi peab ikkagi Riigikogu kinnitama ehk otsustama. Kuid tänane küsimus põhjeneb ikka selles, mille kohta meie peaks oma sõna ütleva, mis tehastest peab saama? Austatud Riigikogu liikmed! Kui ma seaksin küsimuse ülesse sellel juhtumisel, kui meie selle seaduseelnõu tagasi lökkame, mis see tähendab? Kas see tähendab seda, et sadamatehased jääwad endisele kohale wõi arwatakse neid endise koha peal koondada. Kui on sarnane arwamine, siis peaks hakkama walitsus kindlas sihis tööd tegema. Kuid ma ei usu mitte ega ei saa sarnasele otsusele tulla sellepärast, et üks osa Riigikogu liikmeid on selles arwamises, et peab otsustatama, sadamatehased tuleksid ükskord üle wiia ja see ülewiiamise küsimus on kõige radikaalsem. Raskus, mis selle juures ees seisab, on see, et see ülewiiamine on väga kallis asi ja ma ei usu ka, et meie nii ütelda, raskel majanduslikul aastal niisuguseid suuri krediitid lubaks. Maksimum, mis meie wõime lubada, see on krediitid sadamatehaste ülewiiamise eelarwete tegemiseks. (K. Wirma (sd.): Milleks see awans lubatakse?) Siin ei ole mingisuguseid awansid. Meie peaks siiski ära otsustama, kas sadamatehased jääwad selle koha peale, kus nad praegu on ja seal neid koondada. Ja selleks, et seda teha, on ju ka tarwis eelarweid ja plaane ja neid peab ka keegi tegema ja et neid teha, selleks on tarwis krediiti. Meie peame ka selle küsimuse otsustama, kas neid tuleb üle wiia uuele kohale. Igal ühel on teada, et paremat kohta sadamatehaste ülewiiamiseks siiski ei leidu, kui Paljassaare nurk on. Wõib olla, et leidub weel parem koht, kuid senni ei ole keegi paremat kohta tehaste ülewiiamise kohaks näidanud. Teine wõimalus oleks see, et sadamatehased oma wana paiga peale jääks ja seal neid koondada saaks. Kolmandaks oleks see, et sadamatehased jääksid nii, nagu nad on. Kuid see kolmas wõimalus, kui seda niiviisi otsustada, oleks kõige õnnetum sellepärast, et ülewiiamise küsimus jääks lahtiseks. Ma tähendan weel, et lugupeetud eelkõnelejate poolt ettetoodud sadamatehastes olewate waranduste hinnad on väga ülesse puhutud. Ja kui neid ruttu likwideerima minnakse, wõib juhtuda, et nende eest õige wähe saadakse. Seal on ikka 75% warandusi, mis meie ise tarwitada ei saa, nagu seda lugupeetud härra

Johanson wäga õigelt tähendas. Kuidas seda müüki korraldada, kas meie hariliku riigikontrolli korra juures wõi mõne erikomisjoni kaudu wõi mingisuguse proowireisija kaudu, see on sootu eriküsimus ja neil kahel küsimusel ei ole mingisugust ühist sellega, kas sadamatehased jääwad sinna koha peale, kus nad praegu on. Kuid ei ole ka otstarbekohane neid warandusi lasta roostetada selleks, et nende ladude katuseid tõrwatud saaks. Warandused peawad ikkagi likwideeritud saama ja eriti just need, mida meil enesel tarwis ei ole, sest nende wäärtus iga aastaga langeb. Et sadamatehaste kohta öeldud on, et nad ots-otsaga kokku tulewad, mille kohta pean tähendama, et nemad siiski järk-järgult oma warandusi likwideerinud on. Kui palju on neid likwideeritud, seda ma ei tea ja kuhu see raha läinud on, seda ei tea ka keegi ütelda, sellepärast, et aruandeid ei ole senni Riigikogu näinud. Waadake, niisugune on praegu seisukord ja ma küsin, mis siis on — mis meie sellega teeme, kui meie seaduseelnõu tagasi lükkame, missuguseks meie seisukord kujuneb, kas sadamatehased peawad jääma nii, nagu nad on, wõi peawad nad koondutuna endise koha peale jäetud saama. See jääb lahtiseks jällegi. Sellega oleksime meie sarnasel seisukohal, nagu waremalt. Mina isiklikult arwan küll, et meie peame kõige radikaalsemalt seda otsustama ja et sadamatehased tulewad ümber wiia teise koha peale ja siis juba järk-järgult seda hakkama teostama, et neid oma täiuseni wiia, see on minu isiklik arwamine. Wõib olla, et Riigikogul on teine arwamine, kus juures otsusele tullakse, et nad peawad selle koha peale jääma, kus nad praegu on ja seal neid koondama hakata. Ühes sellega otsustame meie ka ära, et Tallinna linna ja sadama wahel sadamatehased peawad olema, mille tõttu meie modern sadama sissekäiku ei saa. Arusaadaw on siis, et kui jõudu ei ole, peab sellega leppima, ja on senni Tallinn ilma wõinud läbi saada, siis wõib ta ka edasi ilma selleta läbi ajada. Minu arwates ei oleks sellest kõigest küsimusest tarwis mitte poliitilist küsimust teha. Põllumeeste rühmal on see absoluut ükskõik, kas on linna sadama sissekäik modern wõi mitte modern. Riigikogu on seda küll mitu ja mitu korda ära kuulunud ja minu arwates wõiks ükskord ütelda, mis sadamatehastega teha? Juba täna tuleks seda Riigikogul ära ot-

sustada. Et kõik need kolm küsimust jääwad lahtiseks, see on kõige õnnetum otsus. Nagu ma tähendasin, olen ma arwamisel, et see asi tuleb ära otsustada, aga sellega ei ole sugugi weel öeldud, et seda peab tänapäew, tänawu aasta korda saatma. Wõib olla, et see wõtab mitu aastat ära ja selles asjas saawad mitmed ja mitmed komisjonid peetud. See ei lähe mitte ühe aastaga. Aga kui nüüd jäetakse need küsimused nõndasama lahti, nagu nad on, siis on see kõige õnnetum seisukoht. Aga ma ütlen, meie wõiksime ka ära otsustada, et sadamatehased jääwad samasse kohta, kus nad on, aga nad tulewad ainult koondada. Aga Riigikogu peab teadma, et see koondamine ka maksma läheb, et see läheb ka mitte ainult 100, waid paarsada miljonit maksma. Kolmekümne miljoniga ei ehitata mitte ühte töökodagi ülesse. Siin hoowi nurgas on üks wäikene maja, see on 12-miljoniline ehitus. Pange siia üks töökoda sisse, te näete, et sellest ei wõi juttugi olla. Nii läheks siis sadamatehaste koondamise peale suurem summa tarwis ja siis juba jääwad sadamatehased wäga pikaks, kauaks ajaks linna ja sadama wahel. Modernsadama küsimusest ei wõi siis meie põlwe ajal juttugi olla. Sellega lükkame selle küsimuse lahendamise pikemaks ajaks edasi. Nagu ma tähendasin ei ole sellega Eesti riik ka weel mitte hukas. Ja tõesti, kui meil raha selleks ei ole, siis otsustame seda asja nii, kuidas otstarbekohasem on. Siis peaks juba ka walitsus ühes sihis töötama hakkama, aga asi ei pea mitte nii seisma, nagu ta praegu on, kus ükski ei tea, mis seal teha tuleb. Aruandeid meil ei ole. Räägitakse, et meil on tarwis iga aasta juurde maksta, siis ei tohi meie asja nii edasi lasta minna, waid ma tähendan weel kord, et meie peame selle küsimuse nüüd ära otsustama. Mina isiklikult olen selle poolt, et need tehased on tarwis üle wiia.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): (J. Reesen'i ilmumisel hüüded paremalt poolt: Hakkab Peeterburi ülesse ehitama!) Tänane arutamine on iseäranis huwitawaks muutunud selle poolest, et siin puudub, mitte kommunistid, waid puudub esimeses jones walitsus ja nagu ikka on see kawa, mida siin arutatakse, täitsa ilma aluseta. Rkl. Laidoner kõneles siin, et wõib olla esimene, wõib olla teine, wõib olla kolmas juhtu-

mine on kasulik, et sadamatehaseid ümber paigutada wõi üle wiia jne. jne. Rkl. härra Wirma tõi ette siin ka weel teiste seas nimelt raudteetehaste ümberpaigutamist. Kui meie ümber vaatame, siis meie näeme, et walitsewad ringkonnad hakkawad omi surnuid wabrikuid ja tehaseid, nagu kass poegi, ühest kohast teise ümber kandma ja selle juures ei tea mitte kuhu neid maha panna. (W a h e l h ü ü d e d.) Rahwas räägib, et kass oma surnud poegi ka ümber kannab. Nüüd on praegu nähtusega tegemist, et tassitakse asutusi ühes kohas teise aga ei teata kuhu neid maha panna. Meie ei waata mitte selle küsimuse peale kui esimese järgu tähtsusega küsimuse peale, mis peab ära otsustatud saama. Meie ei waata selle peale mitte nii, nagu härra Laidoner waatab, et meil oleks esimeses järjekorras modern sadam tarwis, et kui väljamaalased meile sõidawad, et neil ilusam oleks maale astuda ja nad ütelda wõiks, et Eesti tõepoolest üks ilus maa on. Meie aga waatame selle peale teisest seisukohast nimelt kuipalju nende sadamatehaste ümberpaigutamine maksma läheb, kui palju rahwale selle läbi maksusid juurde tuleb, kas tema on tingimata ja paratamata tarwilik ümber paigutada. Kui meie waatame käesolewat seaduseelnõu, siis näeme, et käesolewas seaduses mitte uutelaewade juurdeehitamisest waid ainult wanade laewade parandamisest jutt on. Ma juhtusin korra ühele koosolekule minema, kus oli arutusel kah jälle ühe ametiasutuse likwideerimise küsimus ja see ametiasutus kannab nimetust „Laewasõiduamet“. Selle laewasõiduameti likwideerimise küsimus oli päewakorral, nimelt riigi laewade eraettewõtete kätte üle andmine. Nii elame meie nüüd niisuguses ajajärgus, kus Eesti kodanline walitsus Wene rewolutsiooni ja Eesti kodanlise rewolutsiooni saadusi praegu on hakanud eraettewõtjatele üle andma. Likwideerimine — mis see tähendab? See tähendab seda, et antakse warandused eraettewõtjatele ehk üksikutele isikutele wastawa tasu eest. Meie eelmisel Riigikogu koosolekul arupärimises ettetoodud materjaalist nägime, kuidas wastawa tasu eest riigi warandusi müüakse. Meie ei kahtle sugugi, et ka käesolewal korral, kui neid warandusi hakatakse likwideerima, niisamuti talitatakse. Härra Päts omas kõnes tähendas kunagi, et meie oleme waesed, et meil on

tarwis endile warandust koguda. Aga nüüd wõetakse need warandused üle, mis on rahwa omad ja antakse need odawa hinnaga üksikutele aktsiaseltsidele ja üksikute kihtide kätte. Täna kerkib jälle küsimus ülesse, et mis kõik selle taga on. Siin ei ole ju keegi selle wastu waielnud, et tuleb uuendusi ette wõtta, et neid wanu ajastiganenuid asutusi peab ümber korraldama. Meie seisukoht on niisugune, et kui ta ajast ja arust on läinud, siis koristatagu ta ära. Aga kui teie tahate ära koristada, siis tehke seda plaanide järele kas seda kokku tõmmata wõi wiia teise kohta üle. Selle kohta ei ole tarwis põhimõttelist küsimust otsustada, et Wabariigi Walitsusele woli anda eelarwet kokku seada. Siin ei ole mingisugust eelarwet tarwis, kui Wabariigi Walitsus tahab kindla plaani järele töötama hakata ja siis peab ta esinema kindlate kawadega. Mitte meie ei pea ära otsustama siin küsimust, kas on otsarbekohane likwideerida sadamatehaseid, sest meil ei ole mingisuguseid projektisid olemas, ega mingisuguseid eelarweid. Kui meie waidlustes peame ära otsustama küsimuse, ilma andmeteta, mis on sadade miljonitega ühenduses, siis ei saa teisiti, kui peame selle seaduseelnõu tagasi lükama selleks, et esinetaks kindlate andmete ja eelarwetega. (W a h e l h ü ü e paremalt poolt: Seda meie kuulsime kõik.) Kuulsite. Noh siis tehke. Härra Laidoner ütles siin, et wõib olla on sadamatehaste kokkutõmbamine parem, wõib olla ja wõib olla. (J. Laidoner (põl.): Meie käes on siin otsustamine.) Kuidas meie saame otsustada, kui meie ei tea, missuguse kawa järele see sünnib ja kui meie kursis ei ole, mis walitsuses sünnib, siis ei wõi ometi selle järele otsustada, mis härra Temant teab. Meil ei ole teada. Meie tahame must walge peal eelarwet ja kawa. Sellepärast hääletab meie rühm tagasilükkamise poolt.

E. Weberman (rhws. w.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin weel mõne tähenduse teha riigi sadamatehaste waranduste likwideerimise kohta. Nähtawasti ei ole mõned Riigikogu liikmed minu sõnadest aru saanud. Wähemalt lugupeetud Riigikogu liige härra Wirma sai sellest niimoodi aru, nagu oleks ma rääkinud mingisugusest oksjonist, kuhu tuleksid üle maailma kaupmehed kokku. (N a e r.) See

on nüüd õige omapärane arusaamine. Mina sarnast asja küll ei rääkinud, ega mõtelnud. (M ü r a.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Ma palun rahu, praegu ei ole mitte oksjon.

E. Weberman (rhws. w.): Mina tähendasin, et kõne all olewate waranduste üldväärtus on niiwõrd suur, et nende likwideerimist peab tõsiselt wõtma. Ma ei ütelnud seda ehk küllalt selgesti wälja ja kordan sellepärast, et minu arwamine on, et need warandused kiires korras likwideerida tuleks. (L. Johanson (sd.): See on üldine arwamine.) See on üldine arwamine, selle juures olete ka Teie, härra Johanson samal arwamisel. Ainult wist härrad kommunistid on arusaamisel, et igasugune riigi waranduste müümine on riigile kahjulik. Nii wõtta ei saa. Need warandused, mis sadamatehastes on, on täiesti eriwarandused ja ei ole õigustatud see nalja toon, mis härra Wirma lubas siin endale, samuti kui ei ole õigustatud ka härra teedeministri naljatoon, et tuleks selleks kaubanduslikku käsiraamatut wälja wõtta. Sugugi mitte. See warandus on niiwõrd suur ja niiwõrd eriwarandus, et tema likwideerimisele tuleb tõsiselt asuda. Kuid see ettepanek, mis Wabariigi Walitsus meil ikkagi tegi, ja mis meid sundis need eelnimetatud wiis paragrahwi seadusest wälja jätma, see ei olnud mitte asja lahendamise. Praegune kord, kus ainult enam-pakkumise teel müüa wõib, on aga veel vähem kohane. Ja sellepärast, et teedeminister ei tahtnud sisuliselt uut ettepanekut teha, ei jäänud muud üle, kui sellest walitsuse ettepanekust ära ütelda. Need warandused, nii kui ma juba nimetasin, on määratud suuremate sõjalaewade ehitamiseks. Ma arwan, et see peaks juba küllalt selge olema, et sellest wastawaid järeldusi teha, ja mitte oletada, et siin tarwis oleks mingisugust üleilmist oksjoni korraldada. Seal on näituseks suurte laewade — dreadnaughtide illuminaatorid, seal on dreadnaughtide ehitamise juures tarwisminewaid materjalisid, masinaid ja asju, mis oma otstarbe ja kaliibri järele on niisugused, et nad ei wõi ei Eestis, ega ka muudes Euroopa vähemates riikides kunagi õiget ostjat leida. Et nende wäärtuste müümisega tõesti kiire on, see oleneb sellest, et sõjalaewade ehitamise

tehnika areneb wäga ruttu, areneb iga päewaga ja sellepärast mitmed wäärtused, mis meil olemas on, wõiwad oma wäärtuse kaotada, kui neid kauem hoida. (J. Kesküll (m. o.): On juba kaotanud!) Jah, wõib olla, et nad on ka juba osa oma wäärtusest kaotanud. (J. Kesküll (m. o.): Mitte osa, waid kõik, Teie wõite sealt saada veel ainult wanaranda.)

(Koosolekut hakkab juhutama abiesimees **L. Raudkepp**.)

Ütlen veel korra, et ma isiklikult ei saa wõtta nii kergelt nende waranduste likwideerimist, nagu seda paremalt poolt härra minister Ipsberg ja pahemalt tiwalt härra Wirma tegi. See ei ole mitte asi, mille üle nalja heita tohiks ja saaks. Sadamatehaste warandused tulewad likwideerida, aga mitte meile esitatud korras, milleks ka Riigikogu rahaasjanduse komisjon ei leidnud wõimaliku olewat nõndanimetatud blanko-wekslit wälja anda.

A. Rei (sd.): Rkl. Laidoner mõistis minu rühmakaaslase härra Wirma ettepanekut, seda seadust tagasi lükata, selles mõttes, et kõik jäägu endist wiisi ja et sadamatehaste seisukorras mingisugust uuendust tarwis ei ole. Niisugust mõtet wististi härra Wirma ei olnud. Minu arwates, ja wististi ka minu rühmakaaslase Wirma arwates tuleb see seadus hoopis teistsugustel põhjustel tagasi lükata. Minu arwates oleks see lihtsalt blamaash, kui Riigikogu selle seaduse wastu wõtaks. Sest kui me seda seadust lähemalt waatama hakkame, siis leiame, et see oma sisu poolest üldse mitte seadus ei ole. Siin on ainult üks põhimõttelik otsus — sadamatehaseid teatawasse kohta üle wiia, kuid kas muudab see otsus mõnda olemasolewat seaduse normi, wõi kas loob ta miski uue õigusliku normi? Kõike seda, mis see seadus otsustab, wõib walitsus juba praegumaks wa seaduse põhjal otsustada, ja just walitsus peab seda otsustama, aga mitte Riigikogu.

Rkl. Laidoner tähendas, walitsus tahtwat, et käesolewa küsimuse kohta Riigikogu põhimõtteliku otsuse teeks, parlamentarismi põhimõtte pärast. Mina pean parlamentarismist wäga lugu, kuid leian ometi, et ka parlamentarismiga liialdada ei tuleks. Ka siin tuleb meeles pidada Wene wanasõna „et Jumalat paludes ei

maksa oma otsaesist weriseks taguda.“ Minu arwates ei ole see üldse parlamendi asi põhimõttelikka otsuseid teha. Põhimõttelikus küsimuses peab seisukohta wõtma oma parema arusaamise järele Wabariigi Walitsus, kellel selleks kõik andmed olemas. Peale selle, kui walitsus teatawa põhimõtteliku seisukoha on wõtnud, pöörab ta Riigikogu poole ja palub selle otsuse teostamiseks harilikus eelarwe korras krediiti. Ja ainult siis, kui meile on täielik eelarwe ette pandud, otsustab Riigikogu, kas krediiti lubada wõi ei. Walitsus peab ikka ise omale julguse wõtma kindlat seisukohta walida, kuna temal peale kõige muu selleks olemas on tarwilikud teadmised, kuna meil — parlamendil — neid teadmisi mitte ei ole. Meie saame asja kohta oma seisukohta wõtma ainult siis, kui meile on täielikud kalkulatsioonid ja eelarwe ette pandud. Kui meile aga paljas põhimõttelik küsimus ette pannakse—kas on soowitaw sadamatehaseid uude kohta üle wiia wõi ei, — ilma et ühtegi kindlat eelarwet oleks selle kuulude ja tulude kohta ette pandud, — siis ei julgeks mina isiklikult küll selle küsimuse peale ei jah ega ei ütelda. Ja ma tahaks loota, et ka ükski teine parlamendi liige, kes seda küsimust tõsiselt wõtab, samuti ei julgeks selle küsimuse kohta „jah“ wõi „ei“ ütelda. Neil põhjustel arwan mina, et see seadus oma sisu poolest wastuwõetaw ei ole ja tema wastuwõtmine parlamendi poolt, kelle seadusandlus on hakanud juba enam-wähem korrapäraseid worme omandama, oleks minu arwates teataw atawism, tagasilangemine sellele astmele, millest meie seadusandlus juba on üle jõudnud. Kõike seda silmas pidades tahaksin kindlasti loota, et see seadus Riigikogu poolt tagasi lükatakse.

K. Wirma (sd.): Rkl. Laidoner ütles, et kui käesolew seadus tagasi lükatakse, siis jääb küsimus lahtiseks. Aga ma paneks küsimuse teistmoodi ette, mis siis juhtuks, kui see seadus wastu wõetakse. Wastan, et mitte midagi ei juhtu, sest seesama kord, mis praegu maksew, jääb ka siis maksma, nagu eelkõneleja praegu ette tõi. See seadus ei anna ei ühte ega teist, mitte midagi ei muuda see seadus ära ega pane uut maksma. Aga niimoodi nüüd seda asja seletada, et kui Riigikogu selle seaduse tagasi lükkab, siis asi peab niiviisi jääma nagu praegu on,

see ei ole kaugeltki mitte õige. Luban siinkohal meelde tuletada rkl. Laidoner'ile, et wist oli see 1922 a. eelarwe puhul, kui tema esitas Riigikogule soowiawalduse, kus on öeldud, et need riiklikud abiettewõtted, mis ei seata ühe aasta jooksul põhikirja alustele, need olgu likwideeritud. See soowiawaldus on Riigikogu poolt wastu wõetud, aga walitsus ei ole seda mitte täitnud. Seesama raudteetehas, kellest me siin räägime, see oleks pidanud ammu põhimääruste alusel töötama. Aga to soowiawaldus on tähele panemata jäänud. Selle armsa seadusega ei anta tähendatud soowiawaldusele mitte midagi juurde. Selles juures on aga näha, et nagu härra Laidoner'gi ütles, sadamatehastel aruandeid ei ole ja mingisuguseid lähemaid korraldusi pole näha, Riigikogu soowiawaldus on, nagu ma tähendasin, tähele panemata jäetud ja üldse asi seisab. Sinna kohta ei tohi aga asi jääda. Ega selle seaduse tagasilükkamine asja ei muuda ja see ei peaks mitte walitsusele õnnistuseks olema, et mitte midagi ei tule teha. Riigikogu soowiawaldus on tähele panemata jäetud, aga käesolewa seaduse tagasilükkamine ei tohiks olla selle soowiawalduse tagasiwõtmine. See seadus ei lahenda mitte midagi ja kui Riigikogu peab midagi ära otsustama, siis peab see kindlal kujul sündima. Pandagu ette, et sadamatehased wiiakse sinna ehk sinna kohta ja selleks läheb nii ja nii palju krediiti tarwis, — sellest saan ma aru. Nii ei tohiks selle seaduse tagasilükkamise juures olla need motiivid makswad, mida rkl. Laidoner esitas. Selle seaduse tagasilükkamisega ei saa walitsus mitte wabastatud nende riigiwaranduste korraldamise wastutusest, mis walitsuse peal lasub.

Juhataja L. Raudkepp: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja K. Tonkman: Kõigepealt pean tähendama, (J. Piiskar (is.): Et midagi ütelda pole!) et rkl. Johanson'i ja Piiskar'i ütelused, mis minu isikut riivasid sellega, et mina ei olewat seda ettekannet nii esitanud, nagu rahaasjanduse komisjon seda on otsustanud, ja töid siin ette, wäga isiklikul toonil, et mina olewat sadamatehastes käinud jne. Seda ei paneks keegi pahaks, kui ka rkl. Piiskar seal oleks käinud, mis wäga soowitaw oleks olnud, ja näi-

nud, kuidas tõsiasiad kohapeal on. Kuid mina ei ole oma isiklikka waateid väljendanud, waid mina väljendasin eriti neid mõtteid, mis rahaasjanduse komisjonis esile toodi ja seal põhjendatud on. Kui ma oleksin isiklikult seletanud, siis oleks wõinud rkl. Piiskar ja Johanson nimetada, et „te räägite isiklikult seisukohalt“. Mina rääkisin rahaasjanduse komisjoni nimel ja neil motiividel, mis rahaasjanduse komisjon oma üldisel koosolekul seaduse wastuwõtmise korral esitas. Edasi tähendas härra Johanson, et sadamatehaste ümbermoodustamisel suured väljaminekud olla, mida mitte wälja anda ei wõi, kuid selle juures jättis ta täiesti ütlemata, et praeguste sadamatehaste hädalised parandused ka suuri kulusid nõuawad. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kui suured need on?) Teedeministri ja eriteadlaste otsused, mis selle kohta tehti, ütlewad wäga selgesti, et sel kujul kui sadamatehased praegu on, jääda ei wõi. Need warandused, mis sadamatehaste ladudes seisawad ja miljonid sisaldawad, lähewad hukka selle läbi, et nende ladude katused läbi jooksewad jne. Kindral Laidoner tähendas, et sadamatehaste kohta on põhimõtlikku otsust tarwis, kas sadamatehased jääwad wana koha peale, kus nad praegu on, ehk moodustatakse ümber uude kohta. Kui wana kohta jääwad, siis peawad ladude katused ära parandatud saama, et warandused ei hääbuks. Kui aga sadamatehased teise kohta wiia, siis ei ole mingisugust mõtet neid praegusel kohal korda seadma hakata.

Edasi rääkis härra Johanson sadamatehaste waranduste likwideerimise poolt ja wastu. Tema ütles, et need warandused tulewad likwideerida, mis midagi wäärt ei ole, kuna aga need warandused, mis omal tarwis lähewad ja wäärt on, et need likwideerida ei tule. Seda ei ole rahaasjanduse komisjon ega keegi ütelnud, et kõiki warandusi, mis seal on, tahetakse likwideerida. Küll on aga selle peale tähelpanu juhitud, et seal on niisugused warandused, mis meie sadamatöökodad ära ei tarwita ja kasuta seisawad, et need likwideerida tulewad. Härra Johanson tähendas siin mingisugust weneaegset korda ja luges ametnikkude nimekirja ette. Minul on täiesti arusaamata, mida härra Johanson sellega tahtis ütelda, kas seda, et

Wene kord on wäga hea ja et see peaks tingimata tagasi tulema. Kuid mina pean tähendama, et meie demokraatlikus riigis elame, kus Wene reshii enam maksew ei ole, ei ametniku ega töölise kohta. Härra Johanson tähendas, et tema ei tea neid andmeid, mis sadamatehaseid ümbermoodustama sunniks. Ma ei tea missuguseid andmeid härra Johanson arwab. Härra Johanson oli rahaasjanduse komisjonis ja alamkomisjonis ja seal olid eriteadlaste poolt tehtud otsused, mis selle kohta tehtud, tarwitusel... (H u l g a l i s e d w a h e l h ü ü d e d.) ... ja mitmesugused muud andmed ja asjasse puutuwad materiaolid tarwitusel. 22. märtsil sai kokku kutsutud teedeministeeriumi ja eriteadlaste korraldusel koosolek ja seal oli ka sadamatehaste inseneer Maim eriasjatundjana. Sadamatehaste inseneer Maim ei ole koosolekul sellesarnast ütelnud, et need sadamatehased peawd praegusele kohale jääma ja sellega asi korras oleks, waid ka tema, inseneer Maim, on sellele ühisele otsusele alla kirjutanud. Rahaasjanduse komisjon on sadamatehaste ümbermoodustamist mitmekülgselt läbi arutanud, ning tuli ühel häälel otsusele, et sadamatehased tulewad endisest kohast üle wiia miinisadama piirkonda. Teine koosolek, mis 23. juulil ära peeti, on jällegi ühisele otsusele jõudnud, et sadamatehased praegusel kohal ja selles seisukorras ei kõlba ja nad tulewad ümber moodustada. Et sadamatehaste töökodad armetus seisukorras on, seda peaks just eriti töörahwa esitus, sotsiaaldemokraadid, tähele panema. Kus töölised wiletsates, mustades, pimedates kongides peawad tööd tegema, rõsked ja niisked töökodad mõjuwad wäga halwasti töölise terwise peale. Seda jäetakse praegusel korral tähele panemata ja räägitakse uute töökodade moodustamise wastu. Tahtsin weel öelda härra Weberman'i tähenduse kohta, mina kui aruandja olewat ütelnud „sisuliselt seaduses muutust ei ole“. Härra Weberman'ile, kes rahaasjanduse komisjonis, niisama ka alamkomisjonis aruandja oli, peaks selle seaduse sisu ja seaduse kõik täiesti selge olema. Härra Weberman ise seadis selle seaduse juurde rahaasjanduse komisjoni nimel seletuskirja, seaduse esitamiseks Riigikogule. Selles seletuskirjas on öeldud „seda kõike arwesse wõttes ja tutwumedes eriteadlaste sellekohaste arwamiste ja mitmekülgsete esita-

tud materjaalidega — otsustas rahaasjanduse komisjon wastu wõtta seda seaduseelnõu, mis käsitab tehaste ümbermoodustamist, tehes wäiksemaid parandusi ja täiendusi.“ Tähendab, põhimõtteliselt seadust ei muudetud. Rahaasjanduse komisjon ei teinud seaduses põhimõttelisi parandusi, nagu mina seda rahaasjanduse komisjoni seisukohalt wäljendasin. Mina kui aruandja ei olla rahaasjanduse komisjoni seisukohta küllalt kaitsnud. Kui Teie, härra Weberman, oleksite ütelnud, et rahaasjanduse komisjon oleks wildaku otsuse sadamatehaste kohta teinud, siis oleks teine asi, — aga kui Teie tulite ja ütlesite siin Riigikogu liigete ees, et mina olewat seaduseelnõu walesti esitanud, — see ei ole mitte õige. Mina olen seda seadust esitanud samadel motiividel, nagu rahaasjanduse komisjonis wastu wõetud on. Härra Wirma ja Rei tähendasid, et seadust sadamatehaste ümbermoodustamiseks ja selle ülearu waranduste likwideerimiseks tarwis ei olla. See küsimus oli ka rahaasjanduse komisjonis arutusel, kuid jõuti siiski otsusele, et walitsus ei saa ilma põhimõttelise seaduseta sadamatehaseid ümber moodustada. Kui walitsus hakkab sadamatehaseid ümber moodustama, siis puuduwad tal tarwilised krediidid, nagu seda kindral Laidoner omas kõnes tähendas. Krediidid nõudmise korral wõib kergesti öeldud saada, et walitsus on omast peast asja ajama hakanud, millel Riigikogu nõusolekut ei ole. Rahaasjanduse komisjon leidis, et põhimõtteline seadus on tarwilik, kuna üksikuid detailisid, kuidas sadamatehaseid likwideerida tuleb, seaduses ette näha ei saa, see tähendab, kuidas üksikuid rattaid ja masinaid müüa, kas peab Ameerika oksjoni tegema wõi muul teel müüma.

Kokkuwõttes selgub, et sadamatehased on halwas seisukorras ja sellega tunnistatakse nende ümbermoodustamine tarwilikuks. Härra Weberman ütles weel, et sadamaraionis peab rohkem ökonoomiat tarwitusele wõtma, see tähendab, kui sadamasse tahetakse rohkem ruumi saada, peab tehased üle wiima. Selgub, et sadamatehaste ümbermoodustamise seaduse otsustamiseks ei olegi wastuwäiteid ette toodud, mis seaduseelnõu tagasilükkamist tarwilikuks teeks. Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku sadamatehaste ümbermoodustamise seadust esimesel lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhws. w.): Härra aruandja tõi ette, et seletuskiri, mis minu poolt olla kokku seatud, et seal olla need sõnad olnud... (K. Tonkman (põl.): Millega Teie ühinesite?) ...silmapilk, härra Tonkman, ma loen ette selle, mis mina kirjutasin. (K. Wirma (sd.): Kas Teie seadsite kokku seletuskirja?) Jah, ma tegin seda, kui rahaasjanduse komisjoni aruandja ja see oli rahaasjanduse komisjoni seisukoht. Mina ütlen selles seletuskirjas, et see seaduseelnõu, mis Wabariigi Walitsuse poolt sisse anti, seisab kooskahestosast. Esimese osa kohta olen seletuskirjas öelnud: „Seda kõike arwesse wõttes ja tutwunedes eriteadlaste sellekohaste arwamiste ja mitmekülgsete esitatud materjaalidega — otsustas rahaasjanduse komisjon wastu wõtta seda osa walitsuse poolt esitatud seaduseelnõust, mis käsitab tehaste ümbermoodustamist, tehes waid wäiksemaid parandusi ja täiendusi. Mis puutub seaduseelnõu endise teksti teise osasse, tehaste päralt olewa üleliigse waranduse ja materjaalide likwideerimise lihtsustatud korra kohta, — siis otsustas rahaasjanduse komisjon selle kohta käiwad paragrahwid wälja jätta sest, silmas pidades waranduste kõrget wäärtust, oleks soowitaw, et Wabariigi Walitsus selle kohta eriseaduseelnõu esitaks.

Nii siis minu arwamiseks seda praeguse seaduse kahe paragrahwi esitamist pidada ei saa, nij kui härra Tonkman siin ette tõi.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on faktiliseks märkuseks aruandjal.

Aruandja **K. Tonkman**: Härra Weberman tõi nüüd teise asja ette, kuna näituseks Teie ütlesite selgel sõnal, mis mitte õige ei ole, et mina olen ütelnud, nagu ei oleks komisjon mingisuguseid sisulisi muutusi teinud. Mina ei ole seda mitte wäljendanud sellest seisukohast, waid mina ütlesin, et sisulisi muutusi seletuskirjas ka näha ei ole, mis härra Weberman'i nõusolekul on esitatud.

Juhataja **L. Raudkepp**: Käes-

olewa seaduse kohta on rahaasjanduse komisjoni aruandja ettepaneku teinud seadust I lugemisel vastu wõtta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on käesolew

seadus I lugemisel tagasilükatud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.15 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud: Riigikogu esimees **J. Tõnisson.**

Abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **L. Raudkepp.**

Abisekretäär **Osk. Köster.**

Abisekretäär **J. Wain.**

